

Technická univerzita v Liberci
FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Sociálních studií a speciální pedagogiky
Studijní program: Sociální práce
Studijní obor: Sociální pracovník

Canisterapie u dětí s autismem
Canine-assisted Therapy of Autistic Children

Bakalářská práce: 10-FP-KSS-3040

Autor:
Andrea TVRDÁ

Podpis:

Vedoucí práce: PaedDr.Zdeňka Pospíšilová
Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
77	9	0	5	11	7+1CD

V Liberci dne: 28.04.2011

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(pro bakalářský studijní program)

pro (kandidát): Andrea Tvrdá

adresa: Domažlická 770, Liberec 3, 46010

studijní obor (kombinace): Sociální pracovník

Název BP: **Canisterapie u dětí s autismem**

Název BP v angličtině: **Canine-assisted Therapy of Autistic Children**

Vedoucí práce: PaedDr. Zdeňka Pospíšilová

Konzultant:

Termín odevzdání: duben 2011

Poznámka: Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování BP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 1. 4. 2010

děkan

vedoucí katedry

Převzal (kandidát): Andrea Tvrdá

Datum:

28.04.2010

Podpis:

Název BP: CANISTERAPIE U DĚTÍ S AUTISMEM

Vedoucí práce: PaedDr. Zdenka Pospíšilová

Podpis: *PaedDr. Z. Pospíšilová*

Cíl: Popsat metodu canisterapie obecně, popsat specifickou metodu canisterapie u dětí s autismem: metodu Strukturálně-observační. Popsat specifika vnímání, komunikace a projevů dětí s autismem obecně, popsát zkoumanou skupinu dětí. Prozkoumat a popsát vliv metody Strukturálně-observační na skupinu dětí s autismem, Ověřit a popsát spontánní vliv domácího zvířete na dítě s autismem v rodinách, Vytvořit metodiku ověřené metody canisterapie Strukturálně-observační.

Požadavky: Formulace teoretických východisek, příprava průzkumu, sběr dat, interpretace a vyhodnocení dat, formulace závěrů.

Metody: Analýza dokumentů
Dotazování
Pozorování(kasuistika)

Literatura: BEYER, Jannik. *Autismus a hra*. Praha. Portál. 2006. ISBN 80-7367-157-3.
DE CLERQ, Hilde. *Mami je to člověk, nebo zvíře?* Praha. Portál. 2007. ISBN 978-80-7367-235-5.
ERMEULEN, P. *Autistické myšlení*. Grada publishing, a.s., 2006. ISBN 80-247-1600-3.
GALAJDOVÁ, Lenka. *Pes lékařem lidské duše*. Praha: Grada Publishing, 1999. 160 s. ISBN 80-7169-789-3.
LEVINSON, B., M. *Pet. Oriented Child Psychotherapy*. Springfield: Charles C. Thomas Publisher LTD, 1997. 210 s. ISBN 0-398-06674-4.
MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál, 2003, s. 9-15. ISBN 80-7178-853-8.
ODENDAAL, Johannes. *Zvířata a naše mentální zdraví*. Praha, 2007. ISBN 978-80-209-0356-3.
SCHOPLER, E., MESIBOV, G. *Autistické chování*. Praha: Portál s. r. o., 1997. ISBN 80-7178-133-9.
SCHOPLER, Eric. a kolektiv. *Výukové aktivity pro děti s autismem*. Praha. Modrý klíč. 2000. ISBN 80-902494-3-4.
THOROVÁ, K. *Poruchy autistického spektra*. Praha: Portál, s. r. o., 2006. ISBN 80-7367-091-7.
VELEMÍNSKÝ, Miloš, a kol. *ZOOTERAPIE ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice, 2007. ISBN 978-80-7322-109-6.

Čestné prohlášení

Název práce: Canisterapie u dětí s autismem
Jméno a příjmení autora: Andrea Tvrdá
Osobní číslo: P08000912

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 28. 04. 2011

Andrea Tvrdá

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucí mé práce PaedDr.Zdeňce Pospíšilové za ochotu, všestrannou pomoc a poskytnutí cenných rad při realizaci této bakalářské práce.

Dále chci poděkovat Mgr. Aleně Malinové za podporu při praktické činnosti k této bakalářské práci.

Nemohu opomenout poděkování všem zúčastněným školským a sociálním zařízením, ale i jednotlivým rodinám, které se rozhodly přijmout službu canisterapie pro děti s autismem a souhlasily se zařazením do vyhodnocení, které bylo nedílným podkladem k tvorbě této práce. Děkuji samozřejmě i dětem, které se canisterapie účastnily a výborně spolupracovaly.

A nakonec děkuji své rodině za trpělivost a podporu při tvorbě této bakalářské práce. Velký dík patří mým terapeutickým psům - těm co už nežijí, těm současným, ale i budoucím.

Název bakalářské práce: Canisterapie u dětí s autismem

Název bakalářské práce: Canine-assisted Therapy of Autistic Children

Jméno a příjmení autora: Andrea Tvrdá

Akademický rok odevzdání bakalářské práce: 2010/2011

Vedoucí bakalářské práce: PaedDr.Zdeňka Pospíšilová

Anotace

Bakalářská práce se zabývá problematikou využití canisterapie pro podporu naplňování cílů v sociální rehabilitaci a edukaci dětí s diagnostikovaným autismem.

Práce je rozdělena do dvou základních částí.

První, teoretická část, obsahuje vysvětlení pojmů, jako jsou zejména zooterapie, canisterapie, terapeutický pes, autismus, systémy práce s autisty v ČR v současnosti, specifika vnímání, komunikace a projevů dětí s autismem, apod.

Druhá část je empirická a obsahuje popis techniky *strukturálně-observační canisterapie*, kterou autorka sestavila, aplikuje a sleduje její vliv. Ověřuje i existenci "spontánního" vlivu zvířete na dítě s autismem v rodinách, prostřednictvím dotazníků vyplněných rodiči dětí s autismem.

Užitými metodami jsou: analýza dokumentů, dotazování, pozorování, kasuistika.

Cílem bakalářské práce je zejména ověřit sestavenou speciální techniku canisterapie u dětí s autismem v praxi a podle ověřených výsledků šetření (tak, aby naplňovala cíle v sociální rehabilitaci dětí s autismem) a definovat její pevnou strukturu.

Klíčová slova

Zooterapie, canisterapie, terapeutický pes, canisterapeut, autismus, PAS, rehabilitace, komunikace, klient, technika observačně-strukturální canisterapie.

Thesis title: Canine-assisted Therapy of Autistic Children

Name and surname: Andrea Tvrdá

Academic year of submission: 2010/2011

Thesis supervisor: PaedDr.Zdeňka Pospíšilová

Abstract

This thesis deals with the use of dog therapy to support the objectives of social rehabilitation and education of children diagnosed with autism. The paper is divided into two sections. The theoretical section contains an explanation of terms, including: Canine-assisted Therapy; therapy dogs; autism; current methods for working with autistic individuals in the Czech Republic; and the specifics of perception, communication and expressions of children with autism.

The second section is empirical and includes a description of *the technique observational - structured dog therapy* created and used by the author, including results and impact this method achieved. The phenomenon of "spontaneous effects" of animals on children with autism is also validated, through questionnaires filled in by their parents. The methods used were: document analysis, interviews, observation, case studies.

The aim of this paper is mainly to validate, in practice, the created technique of dog therapy for children with autism, to further define the structure of the technique, and to verify the technique's results in achieving the objective of social rehabilitation of children with autism.

Keywords

Zootherapy, Canine-assisted Therapy, therapy dogs, dog therapy-therapist, autism, ASD, rehabilitation, communication, client, technique observational - structured dog therapy

Der Titel der Bachelorarbeit: Hundetherapie für autistische Kinder

Der Vor- und Nachname des Autors: Andrea Tvrdá

Akademisches Jahr der Abgabe der Bachelorarbeit: 2010/2011

Der Leiter der Bachelorarbeit: PaedDr.Zdeňka Pospíšilová

Zusammenfassung

Diese Arbeit beschäftigt sich mit dem Einsatz der Hundetherapie zur Unterstützung der Ziele der sozialen Rehabilitation und Bildung von Kindern mit Autismus diagnostiziert.

Die Arbeit ist in zwei Teile gegliedert.

Der erste Teil enthält eine theoretische Erklärung von Begriffen, wie insbesondere Zootherapie, Hundetherapie, Therapie Hund, Autismus, Systeme der Arbeit mit autistischen Menschen in der Tschechische Republik heute, die Besonderheiten der Wahrnehmung, Kommunikation und Ausdruck von Kindern mit Autismus, etc.

Der zweite Teil ist empirisch und enthält eine Beschreibung der *Technik Observation - Strukturierte Hundetherapie*, dass die Autorin erstellt und angewendet hat, und deren Auswirkungen sie überwacht. Sie überprüft die Existenz der „spontan“ Tier Auswirkungen auf ein Kind mit Autismus in den Familien, durch Fragebögen in denen Eltern von Kindern mit Autismus gefüllt.

Die verwendeten Methoden sind Dokumentenanalyse, Interviews, Beobachtungen, Fallstudien.

Das Ziel dieser Arbeit besteht hauptsächlich in einem speziellen Verfahren hergestellt, um Hundetherapie für Kinder mit Autismus in der Praxis zu überprüfen und durch die Ergebnisse der Untersuchung überprüft, um so die Ziele der sozialen Rehabilitation von Kindern mit Autismus zu erreichen und eine starre Struktur zu definieren.

Schlüsselwörter

Zootherapie, Hundetherapie, Therapie Hund, Therapeut von Hundetherapie, Autismus, ASS, Method Rehabilitation, Kommunikations, Klient, Technik Observation - Strukturierte Hundetherapie

“Někteří autisté chovají psy jako například slepci, aby jim pomáhali vnímat – ale vnímat společenské situace. Psi dokážou „číst“ povahu a záměr návštěvníka, to je věc, kterou autista neumí.“

Oliver Sacks

(Antropoložka na Marsu)

Obsah

ÚVOD.....	12
I. TEORETICKÁ ČÁST.....	13
1. FORMA UŽITÉ TERAPIE.....	14
1.2. Zooterapie.....	14
1.3. Canisterapie.....	14
1.4. Canisterapeut.....	15
1.5. Terapeutický pes obecně.....	16
2. AUTISMUS – PAS.....	18
2.1. Definice.....	18
2.2. Spektrum autistických poruch.....	18
2.3. Typy podle chování	19
2.4. Specifika vnímání, komunikace a projevů dětí s autismem.....	20
2.5. Autismus a komunikace.....	22
2.6. Sourozenci dětí s autismem.....	23
2.7. Strukturované učení.....	24
2.8. Autismus a pes.....	25
3. PES – POMOCNÍK.....	32
3.1. Základní skupiny.....	32
3.2. Asistenční psi.....	33
3.3. Typy asistenčních psů.....	34
3.4. Asistenční pes pro osobu se psychosociálním handicapem	35
3.5. APPA – Asistenční pes pro autistu.....	36
3.6. Pes asistující interakcím s osobou s autismem.....	38
II. PRAKTICKÁ ČÁST.....	40
4. CÍLENÉ VEDENÍ PSA U DĚTÍ S AUTISMEM.....	40
4.1. Schéma role psa.....	40
6. SPECIÁLNÍ TECHNIKA CANISTERAPIE PRO AUTISTY.....	41
6.1. Technika Observačně – strukturální canisterapie	42
6.2. Terapeutický pes - Connie.....	46
7. KAZUISTIKY.....	47
7.1. Kazuistika I.....	47
7.2. Kazuistika II.....	51
7.3. Kazuistika III.....	55
8. VÝZKUM VLIVU ZVÍŘETE NA DÍTĚ S AUTISMEM	59
8.1. Úvod k výzkumu.....	59
8.2. Otázka číslo 1.....	60
8.3. Otázka číslo 2.....	61
8.4. Otázka číslo 3.....	63
8.5. Otázka číslo 4.....	64
8.6. Otázka číslo 5.....	65
8.7. Otázka číslo 6.....	66
8.8. Otázka číslo 7.....	67
8.9. Otázka číslo 8.....	68
9. SHRUTÍ.....	69

9.1. Tabulky k porovnání výsledků průzkumu.....	69
9.2. Výsledky průzkumu.....	70
10. ZÁVĚR	72
12. POUŽITÉ ZDROJE.....	74
13. SEZNAM PŘÍLOH.....	76

Seznam použitých zkratek - pojmů

Zkratka - pojem	Vysvětlení
AAA	Animal assisted activities (zvíře asistující aktivitám)
AAE	Animal assisted education (zvíře asistující výuce)
AACR	Animal assisted crisis response (zvíře asistující krizové intervenci)
AAI	Animal assisted interventions (zvíře asistující intervencím)
AAIc	Animal assisted interactions (zvíře asistující interakcím) - <i>termín autora</i>
AAT	Animal assisted therapy (zvíře asistující terapii)
ADHD	Syndrom deficitu pozornosti s hyperaktivitou nebo porucha hyperaktivity a deficitu pozornosti, s jednotlivými subtypy
APPA	Asistenční pes pro autistu – <i>termín autora</i>
ASD , ASS	PAS (z AJ, NJ) *
Ct	Canisterapie
DMO	Dětská mozková obrna
DS	Downův syndrom
ELVA HELP (ELVA HELP o.s.)	Nezisková nestátní organizace – občanské sdružení, které vzniklo 21.3.2002, zaměřovalo se pouze na trénink vodících psů pro nevidomé. Od roku 2004 se zaměřilo na přípravu asistenčních psů pro jinak než zrakově postižené osoby, zejména pro osoby s autismem. Od roku 2006 sídlí ELVA HELP o.s. v Liberci. Od roku 2007 je oficiálním Poskytovatelem sociálních služeb. Od roku 2009 je také Ostatní složkou IZS v oblasti krizové intervence.
ESAAT	European Society for Animal Assisted Therapy (Evropská společnost pro metodu Zvířata asistující terapii)
HK	Horní končetiny
O-SCT	Technika observačně – strukturální canisterapie
PAS *	Poruchy autistického spektra
PVP	Pervazivní vývojová porucha (pervazivní - všepřonikající)
MR	Mentální retardace
TP	Terapeutický pes
Učit se vhlédem	Po možnosti jedince určitou dobu pozorovat (vnímat) situaci, dojde tento pozorovatel k náhlému pochopení problematiky jako logického komplexu. Jedinec náhle pochopí o co v dané situaci jde a co má tedy dělat – „Aha, tak to tedy je !“

ÚVOD

Tuto bakalářskou práci bych ráda věnovala zejména rodičům dětí s diagnostikovaným autismem, ať již v jakémkoli stupni a typu, dále všem, kteří se spolu s rodiči snaží doplnit onu mozaiku, ve které je cílem sestavit něco, co by pomohlo autistům obecně chápat náš svět a komunikovat s ním bez úzkosti, frustrací a nepochopení. Osobně se zabývám metodou canisterapie a metodou pomoci prostřednictvím asistenčních psů přes 11 let. V mnohých sociálních či školských zařízeních jsem se setkala s autisty, a mnozí z nich na moje snahy o aplikaci běžných technik terapie psem – canisterapie - reagovali netečně až odmítavě. Ze setkání zooterapeutů, například při mezinárodních a nebo národních seminářích, jsem si ověřovala zkušenosti ostatních a zjistila jsem, že se nijak moc od mých neliší. Také zkušenosti mnohých rodičů vypovídaly o nenaplnění služby canisterapie u dětí s autismem, tak, aby mohla sledovat jejich potřeby a naplnit jejich cíle. Rodiče často vypovídali, že je jejich dítě z hodiny canisterapie vyřazeno „pro nezáměr o psa“. Celou tuto situaci jsem si dovolila ze své pozice uchopit jako výzvu.

Ráda bych citovala jednu z asi nejznámějších veřejně činných osob, které byl diagnostikován určitý typ autismu, je to doktorka Temple Grandinová, která si sama prošla úzkostmi, nepochopením a procesem léčby a různých terapií. Její život se od dětství točil okolo domácích zvířat. I její studium a profese se týká domácích zvířat - a právě zde je paralela k této bakalářské práci.

„Když jsem se zvířaty, nemusím je poznávat a zkoumat, vím, co cítí. S lidmi si připadám jako antropoložka na Marsu, se zvířaty ne.“

(Temple Grandin, 1986)

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. FORMA UŽITÉ TERAPIE

1.2. Zooterapie

Podle ELVA HELP o.s. je zooterapie obor speciálního vedení zvířete k pozitivnímu působení na bio-psycho-sociálně-spirituální složky člověka, odborně vedená plně zapadá do ucelené rehabilitace jako součást sociálních služeb, součást vzdělávacího procesu i krizové intervence.

Podle Velemínského (2007) ¹ je zooterapie obecný pojem pro využití zvířete ke zvířetem podporované terapii, je to souhrnný termín pro rehabilitační metody a metody psychosociální podpory zdraví, které jsou založeny na využití vzájemného pozitivního působení při kontaktu mezi člověkem a zvířetem.

Zooterapie má tyto formy:

- felinoterapie (kočky)
- canisterapie (psi)
- delfinoterapie (delfíni)
- hipoterapie (koně)
- ornitoterapie (ptáci)
- a další

Zooterapie má tyto metody:

AAA – Animal assisted activities (zvíře asistující aktivitám)

AAE – Animal assisted education (zvíře asistující výuce)

AAT – Animal assisted therapy (zvíře asistující terapii)

AACR – Animal assisted crisis response (zvíře asistující krizové intervenci)

Kontraindikace:

- alergie na alergen daného zvířete (proteiny na srsti, peří, epitelu, ve slinách, moči)

Speciální přístup:

- strach ze zvířete (fobie) – terapie se může zaměřit na zmírnění až eliminaci strachu
- u psa je to i vliv náboženství – např. muslimové považují psa za nečisté zvíře

¹ Kolektiv autorů. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*, Dona, České Budějovice: 2007. ISBN: 978-80-7322-109-6

1.3. Canisterapie

Jak uvádí Jaroslava Eisertová² v publikaci editované Milošem Velemínským: „Autorem termínu canisterapie se v roce 1993 stala Jiřina Lacinová, která zároveň byla se sdružením Filia průkopníkem a osvětovým pracovníkem v tomto oboru. Termín canisterapie se skládá ze dvou slov: cani (latinsky pes) a terapie (léčba, řeckého původu - θεραπεία). Spojení obou slov řeckého původu – kynoterapie - nebylo zvoleno z obavy možného obecně zavádějícího významu termínu. Termín, původně určený pro domácí použití se rozšířil nejen v ČR, ale ujal se i v zahraničí (například v Německu - therapeutická činnost se saňovými psy)“.

Galajdová (1999) definuje canisterapii jako označený způsob terapie, který využívá pozitivního působení psa na zdraví člověka, přičemž pojem zdraví je myšlen podle definice WHO jako stav psychické, fyzické a sociální pohody. Galajdová dále uvádí, že canisterapie je součástí zooterapie. Jedná se o podpůrnou formu psychoterapie, která je výhradně založena na kontaktu člověka se psem a vzájemné pozitivní interakci. Canisterapie klade důraz především na řešení problémů psychologických, citových a sociálně integračních.

Canisterapie je jednou z metod rehabilitace, která slouží k podpoře psychosociálního zdraví lidí všech věkových kategorií, při níž se využívá vztahu mezi člověkem a psem (Kalinová, 2003). “³

Johannes Odendaal (2007) ve své publikaci „Zvířata a naše mentální zdraví“⁴ zmiňuje, že Boris Levinson (1962) ve své první práci z oboru využití zvířete při terapii užil přímo výrazu „pes jako ko-terapeut“ – řekli bychom spoluterapeut, nebo asistent terapeuta. Levinson (1962) se o pozitivním vlivu zvířat zmiňuje ve spojitosti s psychoterapií - „Psychoterapie využívající vlivu zvířat“.

Podle ELVA HELP o.s. (Andrea Tvrdá, 2004) je canisterapie mezioborová disciplína, svou podstatou působnosti spadající do sociálních služeb, kde je zařazena do oblastí aktivace a sociální rehabilitace. Je to tedy podpůrná forma rehabilitace s prvky sociální terapie, aktivizace, zprostředkování sociálního prostředí, rozvoje komunikace, motivačního prvku obecně, apod., to vše prostřednictvím speciálně připraveného psa, vedeného kompetentní osobou.

2 Kolektiv autorů. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*, Dona, České Budějovice: 2007. ISBN: 978-80-7322-109-6

3 Kolektiv autorů. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*, Dona, České Budějovice: 2007. 60 s. ISBN: 978-80-7322-109-6

4 ODENDAAL. J, *Zvířata a naše mentální zdraví*, Nakl. Brázda, Praha: 2007. 58 s. ISBN: 987-80-209-0356-3

1.4. Canisterapeut

„Etický kodex canisterapeutického týmu

Pojmem „canisterapeutický pracovník“, rozumíme pracovníka nebo dobrovolníka, jehož vzdělání odpovídá úrovni „canisasistent“ a „canisterapeut“ podle norem ESAAT.

Pojmem „canisterapeutický tým“ rozumíme canisterapeutického pracovníka společně s jeho psem, dále „koterapeutem“.⁵

Normy ESAAT:

ESAAT je Evropskou společností pro metodu Zvířata asistující terapii.

ESAAT byla založena ve Vídni, v říjnu 2004. Zabývá se výzkumem a rozvojem zooterapie.

ESAAT je evropská zastřešující organizace pro metodu Zvířata asistující terapii.

ESAAT byla založena s cílem stanovit základní pravidla pro vzdělávání a odbornou přípravu v oblasti metody Zvířata asistující terapii.

Minimální požadavky na vzdělání v oblasti:

Teorie: (minimálně 15 hodin)

- První pomoc psu - min. 2 hodiny
- Chování psů - min. 4 hodiny
- Úvod do pedagogiky (mateřská škola a školní) - min. 3 hodiny
- Úvod do geriatry - min. 2 hodiny
- Úvod do psychologie - min. 2 hodiny

Příprava Týmu (terapeut a zvíře) praktický úkol - min. 2 hodiny

- Praktický výcvik: (minimálně 20 hodin týmu)

Dokončení:

- Minimálně 3 návštěvy s dohledem zkušeného týmu.
- Teoretické zkoušky (písemný test s minimálně 30 otázkami).
- Praktické hodnocení.
- Každoroční kontrola.
- Výpis z rejstříku trestů terapeuta.
- Zdravotní potvrzení psa.

Podle kolektivu autorů (2000) ⁶ „je nezbytné, aby pro canisterapii nebyli vychováváni pouze psi, ale rovněž připravováni kvalifikovaní terapeuti. Důležité je, aby se terapeutický pes se svým psovodem orientoval v náročných situacích. Jen za takových podmínek může probíhat canisterapeutický proces úspěšně. Psovod musí být proškolen o tom, za jakých podmínek smí a nesmí canisterapii praktikovat, jaké potřeby a pomůcky má s sebou do nasazení nosit a musí znát svá práva a povinnosti dané uzavřenou smlouvou o praktikování canisterapie. Dále si musí osvojit metodiku canisterapeutické práce.“

Podle ELVA HELP o.s. by canisterapeut měl být v podstatě odborník na psy a specialista na komunikaci s lidmi v jedné osobě. Neboť canisterapie je logickým vyústěním dlouhodobé zkušenosti se psy i s lidmi - nikoli tak, že canisterapie bude obor, ve kterém

5 Kolektiv autorů. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*, Dona, České Budějovice: 2007. 322 s. ISBN: 978-80-7322-109-6

6 Kolektiv autorů. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*, Dona, České Budějovice: 2007. 61 a 62 s. ISBN: 978-80-7322-109-6

teprve bude psy i lidi člověk poznávat. Vzdělání musí být alespoň na úrovni pracovníka sociálních služeb a uchazeč by měl mít vyhotovené ucelené profesní portfolio (seznam důkazů o kompetentnosti k započetí praxe a studia v oboru canisterapie) = jde o kopie vysvědčení a osvědčení o vzdělání a kurzech, anebo praxi z oboru zdravotního, sociálního nebo pedagogického či výchovného, např. kurz první pomoci od Červeného kříže, potvrzení, že osoba dělala vedoucí na dětském táboře, že organizoval/la výlety pro seniory, potvrzení o absolvování kurzu pro pečovatelky, potvrzení o studiu na VŠ, čestné prohlášení o tom, že osoba určitou dobu pečoval/a o seniorku v domácnosti, potvrzení o tom, že se jedná o osobu, která např. vedla kroužek keramiky na ZŠ, organizoval/a karneval pro děti, jako dobrovolník docházel/a do nemocnice za pacienty apod. Vše, co o osobě vypovídá, že má blízko k činnosti se sociálním podtextem. Dále pak stejné "důkazy" ohledně kynologie. Např. kopie fotek dokumentující, že osoba měl/a psa již v dětství, kopie potvrzení že byl/a - je členem kynologického klubu, výsledkové listiny ze zkoušek psů, z výstav psů, kde je majitelem, potvrzení z útulku, že tam docházel/a - dochází pomáhat s péčí a výchovou psů, kopie licence o chov. stanici, potvrzení o jakémkoli kurzu v oboru kynologie či péče o psa apod. atd. Prostě opět veškeré věci které by o osobě vypovídaly, že psy zná, umí to s nimi a nějakou dobu už se psy zaobírá....

1.5. Terapeutický pes obecně

Podle ELVA HELP by měl být terapeutický pes neagresivní, nevznětlivý, nikoli s útěkovou technikou reakcí, nadstandardně socializovaný s prostředím města, budov, dopravy, s člověkem jako celkem (senioři s holí, děti se svým pištivým hláskem a kopacím míčem, maminky s kočárky, postižený na vozíku, osoba kulhající s berlí, osoba ležící na zemi, různé rasy, různá etnika, apod.), ovladatelný, umí několik základních povelů (sedni, lehni, místo, fuj!, ke mně, apod.), umí speciální povely - vhodný je povel na výskok na klín nebo na lůžko (hop!) a dále povel na položení předních tlapek (nohou) na klín či lůžko klienta = dobré u středních a velkých plemen, (krok!). Povely navíc – dej pac! a nebo panáčkuj ! mají klienti velmi rádi. Pes je od malička veden k tomu, že lidé jsou přátelé a přátelsky je kontaktovat je dobré. Pes nikdy nezažil negativní zkušenost s člověkem – nebyl týrán, napaden člověkem. Dále pes není úzkostně závislý na svém majiteli (chce stále do náruče, na klín, opírat se o nohu, bez vizuálního kontaktu ihned silně truchlí apod.). Pes je zdravý, čistý, přátelského vzezření. Z výše uvedeného vyplývá, že pes je na tuto službu cíleně aktivně vychováván, cvičen a veden. Pes může být testován na vrozené tendence chování a naučené chování. Žádný pes nemá vrozeno mít korektní reakci na osobu na vozíčku, na děti nebo seniory či autisty. Aby mohl pes korektně a žádaně reagovat na klienty – tedy být terapeutickým psem - např. na osobu s autismem, musí se s takovou osobou přímo setkat a ke korektnímu chování musí být veden, musí si touto zkušeností přímo projít. Psi mají schopnost učit se prožitkem, proto je velmi žádoucí, aby pozitivně testovaný pes měl možnost zažít zkušenost s cílovou skupinou klientů v doprovodu s již zkušeným terapeutickým psem. Princip canisterapie spočívá v tom, že výkon terapie provádí canisterapeut a psa využije jako pomocníka. Pes zde opět využívá schopnosti učit se *vhledem* a pouze napodobuje svého pána (canisterapeta) v jeho snaze mít interakci s klientem, komunikovat s ním, vcítit se do klienta. Pasivní canisterapeut, nejistý canisterapeut, který interakci u klienta nehledá, nevyvolává (např. proto, že neví jak) nemá šanci nijak psa k výkonu canisterapie dovést. Efekt canisterapie – klient cítí a vnímá interakci se psem, ze které pozitivně těží – nespočívá v tom, že pes si na příkaz terapeuta přisedne pasivně ke klientovi a nechá se např. hladit, ale v tom, že pes aktivně a z vlastní vůle ke klientovi přijde, sedne si vedle něho a sám mu nabízí úzký kontakt, např. hlazení. Pokud k němu dojde, tak si toto hlazení od klienta vnímavě prožívá (lépe řečeno užívá). Teprve taková interakce je klientovi pochopitelná a logická, protože dává smysl. Vlastní vůli nelze psu přikázat povel. Pes musí chápat smysl své návštěvy u klienta, a potom přichází jeho vlastní iniciativa směrem ke klientům sama – terapeut ji jen koriguje a směřuje, díky jím vhodně zvoleným technikám a metodám. Tyto může terapeut volit pouze za předpokladu, že je mu znám výstup a cíl, kterého chce s klientem dosáhnout. Výstup a cíl může terapeut volit jen se znalostí diagnózy klienta, ale i dalších informací s klientem spojených, včetně stavu aktuálního (jak se klientovi daří právě v okamžiku, kdy jsme s terapeutickým psem přišli). Z uvedeného vyplývá, že u terapeutických psů klademe důraz na jejich přirozené tendence reagovat na negativní i pozitivní stres, frustrační podněty, schopnost adaptace, míru vzrušivosti a schopnost navodit klid. Tedy jejich přirozenou techniku chování. Dále nás zajímá naučené chování, pokud je toto v nějaké přijatelné míře nežádoucí – je zde možnost psa výchovou a výcvikem korektovat do žádaného vzorce chování, (např. pes příliš divoce vítá příchozí – korektní výchovou psa lze usměrnit). Velmi důležité je, aby majitel psa – budoucí canisterapeut - měl výborné znalosti o vlastním psu a minimálně dobré znalosti o chování, výchově a výcviku psů obecně. Zde, nejen v zájmu welfare psa, je nezbytné, aby majitel psa dokázal včas identifikovat náznak úzkosti psa a dovedl reagovat tak, aby úzkost u psa nenarůstala, ale odezněla do klidu a pohody. Vzhledem k tomu, že do signálů sdělujících, že pes se již necítí dobře a začíná cítit úzkost

a nepokoj, může spadat i mávání ocasem (laiky všeobecně považované jen za signál radosti), je asi patrné, že znát dokonale škálu signálů právě toho svého psa, ale i psů obecně je opravdu více než nezbytné. Pes, který nedostává odezvu na své „volání o pomoc“ prostřednictvím signálů o nepohodě a úzkosti, bude dříve nebo později frustrovaný a následně může hrozit i jeho jinak nestandardní – vyhrčená reakce. V ELVA HELP o.s. preferujeme výběr psa vhodného pro canisterapii až tak dalece promyšlený, jak je to jen možné. Po letech praxe již dávno víme, že na canisterapii se hodí pes, který má nejen specifické povahové vlastnosti, ale i konkrétní vlastnosti srsti, kůže, a svého vnitřního energetického potenciálu. Mnohá plemena byla záměrně po staletí šlechtěna pro konkrétní činnost, která s canisterapií opravdu nemá nic společného, proto by i tento aspekt měl ovlivnit výběr plemene či jedince.

2. AUTISMUS – PAS

2.1. Definice

„Autismus je postižení zařazené podle Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN - 10; 1993) mezi pervazivní vývojové poruchy. Pojem pervazivní porucha znamená, že duševní abnormality pronikají do všech oblastí myšlení, jsou pronikavým rysem chování dítěte ve všech situacích, i když jejich stupeň může být různý. Reflektuje v sobě trvalost projevů, postižení více psychických funkcí (na rozdíl od specifických vývojových poruch) a výskyt symptomů, které jsou kvalitativně odlišné od normálního vývoje (Pečeňák, 1996)“.⁷

PAS je celoživotní neurovývojová porucha, která má vliv na sociální a komunikační schopnosti jedince. Tj. ovlivňuje to, jak se dotyčný chová k ostatním a jak s nimi komunikuje. Důsledkem poruchy je, že dítě špatně vyhodnocuje informace, které k němu přicházejí (nerozumí dobře tomu, co vidí, slyší a prožívá)- z toho plyne narušení v oblasti komunikace, sociálního chování a představivosti. PAS vyvozujeme ze specifického chování. PAS patří mezi pervazivní vývojové poruchy. Je to vrozené postižení mozkových funkcí, které dítěti umožňují komunikaci, sociální interakci, fantazii a kreativitu (Hrdlička, Komárek 2004; Thorová 2006, s.58-60)“.⁸

„Autismus je obecné označení pro poruchy autistického spektra (PAS), které jsou také označovány jako pervazivní vývojové poruchy (PVP). Mezi PVP spadají závažné poruchy mentálního vývoje dítěte, jako jsou dětský autismus (Kannerův infantilní autismus), atypický autismus, Aspergerův syndrom, dezintegrační porucha v dětství a Rettův syndrom. Vznikají na neurologickém podkladě, avšak jejich příčina ještě nebyla zjištěna. Rolí na jejich vzniku mohou hrát jednak genetické faktory, jednak různá infekční onemocnění a jednak chemické procesy v mozku. Jejich symptomy jsou pozorovány v oblasti komunikace, sociálních vztahů, chování, představivosti a stereotypních pohybů a to zejména kolem 3.-6. roku, ale i dříve.“⁹

2.2. Spektrum autistických poruch

Podle desáté revize Mezinárodní statistické klasifikace nemocí mezi pervazivní vývojové poruchy (F84) patří:

F 84.0 Dětský autismus

F 84.1 Atypický autismus

F 84.2 Rettův syndrom

F 84.3 Jiná dezintegrační porucha v dětství

F 84.4 Hyperaktivní porucha sdružená s mentální retardací a stereotypními pohyby

F 84.5 Aspergerův syndrom

F 84.8 Jiné pervazivní vývojové poruchy

F 84.9 Pervazivní vývojové poruchy, nespecifikovaná (Hrdlička, Komárek 2004).

⁷ Zdroj: http://www.sposa.sk/index.php?option=com_content&task=view&id=5&Itemid=10 (online 2.11.2010)

⁸

⁹ Zdroj: <http://www.vzdelavaniaautismus.cz/o-autismu> (online 22.7.2010)

⁹ Zdroj: http://www.autismus-liberec.cz/?page_id=17 (online 17.11.2010)

„Krátké z historie:

První zmínky o dětském autismu jako o samostatné diagnostické jednotce byly zaznamenány již ve 40. letech dvacátého století. Americký psychiatr Leo Kanner v roce 1943 vydal článek o nepřiměřeném chování u skupinky svých dětských pacientů – pojem „časný dětský autismus – EIA – Early Infantile Autism“ (Gillberg, Peeters 2003, s. 7-8; Thorová 2006, s. 34-37). Nezávisle na něm popsal Hans Asperger (vídeňský pediatr, 1944) kazuistiku čtyř chlapců se zvláštnostmi v chování v odborném článku; zavádí pojem „autistická psychopatie“. Kladl důraz především na specifickou psychopatologii sociální interakce, řeči a myšlení. Dalším významným jménem v historii je jistě také Lorna Wingová – britská lékařka, která se významně zasloužila o rozšíření poznatků z psychopatologie poruch autistického spektra; v roce 1981 zavádí pojem Aspergerův syndrom a v sedmdesátých letech vymezila styčné problémové oblasti, které jsou klíčové pro diagnózu autismu a nazvala je triádou poškození (Triad of Impairments). Patří sem potíže v sociálním chování, komunikaci a představitosti. Problémy jsou doprovázeny omezeným okruhem zájmů, neúčelným repetitivním chováním a bizarními rituály. Sepsala také řadu odborných publikací a příruček pro rodiče dětí s PAS (Wing 1981, 1996).¹⁰

2.3. Typy podle chování

Podle Pečeňáka:

„Dle převažujícího sociálního chování dítěte s poruchou autistického spektra rozlišujeme tři základní typy (Wing, 1979):

- typ aktivní, ale zvláštní – takové dítě je v kontaktu aktivní, desinhibované, obtížně chápe kontext sociálních situací a pravidla společenského chování, objevují se u něho myšlenkové a řečové perseverace, má v oblíbě jednoduché sociální rituály, ale jeho sociální kontakt je celkově nepřiměřený;
- typ pasivní – dítě sociální kontakt pouze pasivně akceptuje, neprojevuje sebemenší potěšení z něj, jeho schopnosti sdílet radost, poskytnout útěchu a být empatický jsou omezené či zcela chybějí;
- typ osamělý – dítě je samotářské, uzavřené ve většině situací, odtažené, bez zájmu o sociální kontakt a komunikaci, nevěnuje svému okolí téměř žádnou pozornost, o fyzický a oční kontakt se nesnaží, nebo se jim vyhýbá.

Lorna Wingová (sec. cit. Thorová, 2006) popsal typy sociální interakce u lidí s poruchou autistického spektra (typ osamělý, pasivní, aktivní-zvláštní, formální). Rozdělení do jednotlivých skupin není absolutní. Dítě se může v situaci, kterou dobře zná, chovat „aktivně a zvláštně“, ale v nestrukturované, neznámé situaci se jeví jako „uzavřené“. Také v průběhu vývoje mohou děti přecházet z jedné skupiny do druhé.

- Typ osamělý – minimální či žádná snaha o fyzický kontakt, dítě se může aktivně fyzickému kontaktu vyhýbat, některé fyzické kontakty, např. lechtání, houpání může mít ale rádo, dítě je samotářské, nevěnuje příliš pozornost svému okolí (nezájem o

10 Zdroj: <http://www.vzdelavaniaautismus.cz/o-autismu> (online 01.02.2011)

sociální kontakt, o komunikaci), dítě se vyhýbá očnímu kontaktu, bez schopnosti empatie, může být velmi aktivní, vtrhne mezi ostatní děti, ničí hračky, je agresivní, nevnímá reakce dětí, reakce dospělých nemá na jeho chování vliv, často mívají snížený práh bolesti

- Typ pasivní – malá schopnost projevit své potřeby, omezená spontaneita v sociální interakci (kontaktu se nevyhýbají, ani ho neinicují), děti jsou spíše hypoaktivní, mohou se pasivně účastnit hry s ostatními, sociální komunikace nespontánní nebo zcela chybí, komunikaci využívají hlavně k uspokojení základních potřeb
- Typ aktivní - zvláštní – sociálně velmi problematické obtěžující chování, obtížné chápání pravidel společenského chování, přílišná spontaneita v sociální interakci, gestikulace a mimika může být přehnaná či bizarní, nedodržování intimní vzdálenosti (dotýkání, líbání, hlazení cizích lidí), ulpívavé dotazování, často sociálně zahanbující nebo bez kontextu, zaměřené na předměty a témata zájmů dítěte, tento typ se většinou pojí s hyperaktivitou, ulpívavý oční kontakt
- Typ formální, afektovaný – sociální naivita, pravdomluvnost bez schopnosti empatie, šokující výroky, typický pro děti s vyšším IQ, chování je velmi konzervativní, často působí chladným dojmem, přílišná nedětská zdvořilost, pedantické dodržování pravidel, často dochází k afektům při nedodržení společenských předpisů, řeč příliš formální, působí strojeně, projev připomíná „slovník na pochodu“, encyklopedické zájmy“¹¹

„V České republice žije zhruba 25 000 osob s poruchami autistického spektra/ pervazivní vývojovou poruchou (dále jen PVP). Každý rok se narodí v České republice okolo 200 dětí s autismem/PVP. Tyto děti a posléze dospělí potřebují odbornou péči prakticky od narození až do smrti. Lidé s autismem jsou dnes vlastně handicapováni dvakrát. Jejich vývoj je primárně hluboce narušen v oblasti komunikace, socializace a abstraktního myšlení již od raného dětství. Navíc schopnosti, se kterými přišly na svět, nedokáží bez speciálního přístupu, kterého se jim ne vždy dostává, využít.“¹²

2.4. Specifika vnímání, komunikace a projevů dětí s autismem

„Autismus způsobuje, že člověk vnímá (tj. vidí, slyší a prožívá) realitu jinak než zdravý člověk. Důvodem tohoto změněného vnímání je špatné fungování mozku. To, jak se autistické děti chovají, nemohou nijak ovlivnit. Bohužel, zatím nebyl objeven žádný lék.“¹³

Projevy:

- v oblasti komunikace:

echolálie (doslovné opakování slov či vět), nesprávné používání zájmen, nepřiměřená či omezená gestika a mimika, chybějící oční kontakt, v některých případech řeč zcela chybí

- v oblasti sociální interakce:

potíže s nápodobou, neschopnost navazovat a rozvíjet přiměřené sociální kontakty, malá či vůbec žádná schopnost hry, chybí sociální empatie

11 PEČEŇÁK. Ján, *Detský autizmus – história a súčasný pohľad*. In: Efeta – otvor sa. – Roč. 6, č.1,1996, s. 6-8. ISSN 1335-1397.

12 Zdroj: <http://www.detskymozek.cz/autismus> (online 14.02.2011)

13 MAKOVCOVÁ.. Jana, *Maminko nezpívej*, ALMI. Příbram: 2010, s.23. ISBN 978-80-904344-1-7

- v oblasti představivosti:

stereotypní činnosti, zvláštní zájmy, fixace na konkrétní předměty, repetitivní chování (opakující se pohyby či manipulace s předměty)

Komunikace:

„Laicky řečeno, obvykle popisujeme komunikaci jako čin, jímž sdělujeme myšlenku, nebo pocit. Ve skutečnosti obvykle věříme, že lidé mají nejdříve myšlenky a pocity, a poté je vyjadřují prostřednictvím svého jazyka.“¹⁴

Opožděný vývoj řeči nebo se řeč nevyvine vůbec. Dítě se nesnaží tento nedostatek kompenzovat jiným alternativním způsobem komunikace (např. mimikou, gesty).

- U dětí, které mají vyvinutou řeč, je výrazně postižená schopnost iniciovat nebo udržet smysluplnou konverzaci s ostatními.
- Stereotypní a opakující se používání řeči nebo vlastní žargon.
- Chybí různorodá, spontánní, symbolická a sociálně napodobivá hra odpovídající vývojové úrovni.

Vnímání:

„Když jsem byla mnohem mladší, předpokládala jsem, že každý vnímá svět stejným způsobem jako já, že všichni myslí v obrazech. Brzy jsem se tak ve svém zaměstnání dostávala do konfliktů pro svou nevybíravou slovní argumentaci s inženýrem na maso-balírně, řekla jsem mu dokonce, že je hloupý. On navrhl zařízení, ve kterém jsem ihned rozpoznala zjevné nedostatky. Mé vizuální myšlení mi dává možnost okamžité „vizuální analýzy“ v mé hlavě, jako by byl plánek zařízení načten ve 3D systému a reálné podobě do počítače. Dokážu tak nalézt chyby dříve, než dojde ke konstrukci zařízení. Nyní již vím, že inženýr nebyl hloupý, jen měl nedostatek vizuálního myšlení. Trvalo mi roky, než jsem si uvědomila, že většina lidí nevnímá jako já, a že vizualizace někteří lidé prostě nejsou vůbec schopní.“¹⁵ Podle Temple Grandinové je způsob vnímání a myšlení u osob s PAS vždy orientovaný na detaily, ale každý jedinec se liší svou specializací. Z vlastních poznatku pak dělí autisty podle způsobu myšlení na tři základní typy:

1. Vizuální myšlení - myšlení v obrazech (jako je u Temple Grandinové)
2. Hudební a matematické myšlení
3. Slovní logické myšlení

Tvrdí, že typy se mohou kombinovat.

„Moje paměť je jako CD-ROM v počítači, jako rychle přístupný videozáznam. A jakmile se jednou dostanu dovnitř, musím ji přehrát celou.“(Temple Grandinová)¹⁶

¹⁴ BONDÍ. A., FROST. L., *Vizuální komunikační strategie v autismu*. Grada Publishing, a.s., Havlíčkův Brod: 2007. 16 s., ISBN 978-80-247-2053-1

¹⁵ Zdroj: <http://www.templegrandin.com/templegrandinart.html> (online 5.9.2010)

¹⁶ SAKS. O., *Antropoložka na Marsu*, Czech edition dybbuk, Praha: 2009. 266 s., ISBN 978-80-86862-81-1

2.5. Autismus a komunikace

„Výzkumníci z University of California, Los Angeles se snažili určit klíčové faktory, které přispívají k rozvoji komunikace dítěte. Studovali 275 rodin s malými dětmi (ve věku 0-4), nahráli verbální komunikaci dospělých, verbální komunikaci dětí a obsah z televize v okolí dítěte (běžné kanály běžící v rodině v přítomnosti dítěte – např. pasivně běžící televizní program), za účelem porovnání vlivu na vývoj verbální komunikace dítěte. Našli následující:

- Interakce – aktivní komunikace mezi dětmi a dospělými mají nejvyšší vliv na rozvoj řeči dětí – až šestkrát vyšší, než jen pokud dospělí sám hovoří bez zpětné vazby dítěte.
- Monolog dospělé osoby (jednostranný rozhovor, jako je čtení knihy nahlas, bez zpětné vazby dítěte), má na rozvoj řeči u dítěte slabší vliv.
- Sledování televize nemá žádný vliv na rozvoj jazyka (ani pozitivní, ani negativní)

Tyto výsledky poukazují na potřebu zapojit děti do interakce - konverzace. Monolog dospělého k dítěti, bez povzbuzování dítěte k účasti na hovoru, není tak užitečná, jak by se mnozí domnívali. Konverzace nemusí hned znamenat verbální komunikaci – mluvení ! Děti se učí základy konverzace dlouho předtím, než se naučí mluvit. Když se děti střídají při interakci, budují své konverzační dovednosti. Proto, když se dítě nějak zatváří, udělá postoj, gesto, nějaký zvuk apod. je dobré reagovat a tuto konverzaci opětovat a udržet ! *„Nejlepší způsob, jak podpořit dítě v zahájení konverzace, je přestat sami mluvit. Principem tedy je Pozorujte, Počkejte, a Poslouchejte – tím dostane dítě příležitost k zahájení komunikace.“*¹⁷

Komunikace se psem je založená jak na neverbální, tak na verbální složce. Pes zcela spontánně dokáže reagovat i na sebemenší neverbální signál člověka. Pro psa je neverbální složka komunikace zcela přirozená. Pro terapeutického / asistenčního psa (tedy psa nadstandardně socializovaného s lidmi) je zcela čitelná mimika a gestikulace člověka. Výchovou a výcvikem člověk naučil psa reagovat na verbální složku komunikace člověka. Nejde jen o slovní povely pro vycvičeného psa, ale i o zvuky při smíchu, pláči, úleku, strachu, odmítání či radosti apod. Tyto jsou pro terapeutického / asistenčního psa zcela čitelné a vyvolávají v něm tendenci adekvátně reagovat – tedy mít komunikační interakci. Naopak pro člověka je zase pes velmi dobře „čitelný“. Nekomplikuje svou komunikaci něčím jako je ironie, dvojí smysl, fabulace, konflikt mezi verbálním a neverbálním významem vydaného signálu apod.. Soužitím s rodinným psem vyvolává v lidech dojem, že s nimi jejich pes komunikuje zcela konkrétně a srozumitelně. To běžně rodina vyjadřuje slovy „náš pes – jen promluvit“. Většina majitelů psů se doznává k tomu, že doma vede se svým psem komunikaci tak, že nahlas „odpovídá“ či vypráví psovi - a jeho neverbální signály na tuto verbální akci člověka bere za plnohodnotnou odpověď - konverzaci. (Zde je patrné, jak asi hluboký význam má soužití se psem pro osamělou osobu – např. pro ovdovělého seniora). Pro náš projekt „interakce pes – autista“ je důležité, že pes je schopen mít s autistou komunikační interakci a zároveň je při správném vedení terapie i velkou motivací k interakci s člověkem (terapeutem, rodičem, pedagogem). Cílem canisterapie, u cílové skupiny dětí s autismem, tedy nemusí být jen navázání interakce se psem, ale naprosto individuální cíle i v oblasti komunikace s jinými lidmi – což je pro dítě s autismem právě důležité pro reálný život, pro reálné situace – a tam by je právě canisterapie měla směřovat. Komunikací je i tělesný kontakt – objímání,

¹⁷ Zdroj: [http://www.hanen.org/Helpful-Info/Our-Views-on-the-News-\(1\)/Conversations-Key-to-Language.aspx](http://www.hanen.org/Helpful-Info/Our-Views-on-the-News-(1)/Conversations-Key-to-Language.aspx) (online 02.02.2011)

mazlení, dotek. Z praxe máme zkušenosti, že mnohdy je pro děti s autismem dotek se psem přijatelný, i když se dítě vyhýbá doteku s lidmi.

Výpověď matky syna s autismem: „Když byl Matyáš dvouletý, měli jsme u babičky psa. Přestože v té době Matyáš odmítal fyzický kontakt s lidmi, a to i se mnou jako jeho matkou, nenechal se pomazlit a nevydržel na klíně sedět ani minutu, v pelíšku našeho psa dokázal ležet celé hodiny a hladil ho. Tiskl se k němu. Náš pes ho olizoval a tulil se k němu. Z těch dvou bylo cítit souznění a vzájemné pochopení. Byl to velmi zvláštní pocit. Vidět mého synka, jak se mazlí se psem a mou náruč odmítá. Musím přiznat, že mi to tenkrát bylo hodně líto.“¹⁸

2.6. Sourozenci dětí s autismem

Téma zdravých sourozenců dětí s poruchou, postižením či nemocí je zcela legitimní téma, které by si zasloužilo samostatné komplexní zpracování - samostatnou studii. Zdravé dítě – sourozenec autisty, prožívá jisté specifické pocity a mnohdy nepochopení. V oblasti „Autismus a pes“ je jistě nezanedbatelný pozitivní vliv přítomnosti rodinného zvířete – v našem případě psa, který je sice asistenčním psem pro dítě s autismem, ale tím nepřestává být rodinným mazlíčkem a „partákem“ pro zdravého sourozence autisty. Z mnohých rozhovorů s rodiči dětí s postižením, kteří se zajímají o možnost získání asistenčního psa vím, že často si neuvědomují skutečnost, že i asistenční pes je zejména a v první řadě psem rodinným – mazlíkem. Jeho škála dovedností je „jen“ nadstavbou, jakýmsi bonusem, ale jinak jde o normálního rodinného psa, který má vliv na každého člena rodiny. Nutno podotknout, že asistenční pes je tedy i zdrojem normálních starostí o psa jako takového (venčení, péče o srst, uši, zuby, drápy, může být někdy nemocný, může někdy i „zlobit“, kam s ním o dovolené nebo při hospitalizaci atd.), to že je dobře vychovaný a ovládá speciální dovednosti z něho neudělá, v rovině vlivu na rodinné příslušníky, něco jiného než rodinného psa. K rozhodnutí, zda asistenčního psa pro autistu pořídit či ne, by se měl brát v potaz i pozitivní vliv na případného zdravého sourozence dítěte s autismem, což myslím podporuje i následující ukázka s citacemi výpovědí samotných zdravých sourozenců:

Z Anglického originálu od Julie Davis (University of Nottingham): „*Autistic children, a booklet for brothers and sisters*“ (*Dítě s autismem. Knížka pro bratry a sestry*)¹⁹:

„Uvádíme zde některé ze skutečností, uvedených dětmi ze sourozenecké skupiny, o kterých děti prohlásily, že se jim zdají složité, (číslíce uvedená v závorce značí věk hovořícího dítěte):

„Nemůžete nechat otevřené dveře, hned jimi vyběhne ven.“ (8)

„Někdy mě znemožňuje před mými kamarády.“ (11)

„Ne všichni lidé vědí, že je autistický a když háže kolem sebe věcmi, myslí si, že je nevychovaný, ale není tomu tak.“ (10)

„Jeho ječení se mi zařezává do uší a působí mi bolest. Chtěl bych ho plácnout, ale vím, že je autistický, nemohu to udělat.“ (7)

„Je hrozné, když se chci dívat na televizi a on mi před ní pořád běhá dokola.“ (9)

„Je to nepříjemné, když má plačtivou náladu.“ (8)

„Když se chce dívat na video, přivede vás k televizi zrovna, když se na ni díváte, což vám

18 Pátá. Kazi. Perchta, *Mé dítě má autismus – příběh pokračuje*, Grada, Praha: 2008. 1. vydání. ISBN 978-80-247-2683-0

19 Zdroj: <http://www.autismus.bloguje.cz/766672-knizka-pro-sourozence.php> - Julie Davis, Child Development Research Unit, University of Nottingham 1994 (online 01.03.2011)

jde pořádně na nervy.“ (8)

„Lidé ve škole to nechápou.“ (10)

„Není snadné mu rozumět, když chce něco k jídlu... nevíte, co vlastně chce.“ (8) ²⁰

2.7. Strukturované učení

Strukturované učení

„Při práci s dítětem, které má autismus, je velmi důležité mít neustále na zřeteli fakt, že každý člověk potřebuje ve svém životě určitou míru předvídatelnosti, každý dodržuje určitý řád. Právě lidé s autismem mají schopnost předvídat a plánovat události velmi malou nebo téměř žádnou. Tento handicap je určitou formou jakési "vnitřní slepoty", která okolní svět mění v chaos a ztěžuje dítěti orientaci v prostoru, čase i událostech. Dítě tedy bez naší pomoci a s naším laickým přístupem žije v častém stresu, není schopné se učit a rozvíjet své schopnosti.“ ²¹

Základem metody je individuální přístup a strukturalizace. To značí zejména prostředí dítěti vytvořit čitelným, ohraničit jasně a srozumitelně (např. vizualizací – kartičky s obrázky, piktogramy, nápisy apod.), co kde a kdy se bude dělat (škola, učit se, svačina, umýt ruce, jít domů). Zavedený „řád“ neměnit, podpořit dítě v tom, aby jej vnímalo a vytyčenou činnost v daném místě a danou dobu vykonávalo bez úzkostí z chaosu a nepochopení.

Tabulka č. 1

Počet klientů s autismem, kteří mají strukturovaný program, podle krajů ²²

Kraje	Hl.město Praha	Středočeský	Jihočeský	Plzeňský	Karlovarský	Ústecký	Liberecký
Strukturovaná výuka	43	16	23	10	4	14	14
Strukt. přístup v domácím prostředí	1	7	8	5	2	5	10

Kraje	Královéhradecký	Pardubický	Vysočina	Jihomoravský	Olomoucký	Zlínský	Moravskoslezský
Strukturovaná výuka	30	18	29	42	32	9	37
Strukt. přístup v domácím prostředí	18	16	10	11	16	6	21

20 Zdroj: <http://www.autismus.bloguje.cz/766672-knizka-pro-sourozence.php> (online 01.03.2011)

21 Zdroj: <http://www.autismus.cz/strukturovane-uceni/strukturovane-uceni-2.html> (online 28.02.2011)

22 Zdroj: <http://aplikace.msmt.cz/pdf/JPANALYZA.pdf> (online 02.03.2011)

2.8. Autismus a pes

Zahraniční výzkum

„Joan Esnayra Ph.D. a Craig Love, Ph.D. (2008), vedli a vyhodnocovali rozsáhlý průzkum působnosti Asistenčních psů pro osobu se psychosociálním handicapem na pacienty s duševními a psychiatrickými poruchami z 28 států v USA. Jednalo se o pacienty s těmito poruchami: deprese, úzkostná porucha, posttraumatická stresová porucha, panická porucha, bipolární porucha, porucha osobnosti, agorafobie, obsedantně-kompulzivní porucha, porucha příjmu potravy, aspergerův syndrom, autismus, schizofrenie, schizoafektivní porucha, sociální fobie. Pro nás je zajímavé, že byli respondenti dotázáni, zda se jejich psychiatrické symptomy snížily vlivem soužití s asistenčním psem. 84,4% (54) respondentů uvádí, že se příznaky skutečně snížily. 6,3% (4) respondentů uvádí, že se symptomy nezmenšily, a 9,4% (6) respondentů neví. Na otázku, zda se jim snížilo užívání psychotropních léků vlivem soužití s asistenčním psem, 40,0% (26) respondentů uvádí, že ano - snížilo. 47,7% (31) řeklo, že ne, a 4,6% (3) nevědělo.

Dále respondenti doktorů Joan Esnayra a Craig Love zmiňovali jako důležitý vliv svého psa zejména v těchto oblastech:

- Doprovází a poskytuje mi uklidňující přítomnost (21 resp.)
- Pomáhá mi cítit se bezpečněji (18 resp.)
- Poskytuje mi útěchu - emocionální podporu (14 resp.)
- Podporuje strukturování dne (10 resp.)
- Díky němu vycházím z domu (10 resp.)
- Je zdrojem bezpodmínečné lásky (8 resp.)
- Je zdrojem smysluplného rozptýlení (7 resp.)
- *Je prostředníkem k sociálnímu kontaktu s druhými lidmi (7 resp.)“²³*

Zde bych chtěla upozornit na korelaci s předpokládanými cíly při poskytování služby asistenčním psem, které jsou pro příklad uvedeny dále v tabulce č.1 jako součást kapitoly PES - POMOCNÍK.

Interakce mezi psem a dítětem s PAS je zejména v posledních deseti letech v zájmu zahraničních lékařů, terapeutů, pedagogů, psychologů a sociálních pracovníků. Výsledky jejich výzkumů a studií podporují jednoznačně myšlenku na rozvoj v této oblasti a také pevnou víru, že i v České republice se zvedne hladina zájmu mezi našimi odborníky.

Další souhrnné studie na uvedené téma:

„Níže jsou souhrny z různých studií, které zkoumaly interakce mezi psy a dětmi s PAS v různých prostředích. Ačkoli se studie většinou týkají psů asistenčních nebo terapeutických - tedy cíleně vedených, jejich výsledky se mohou vztahovat na interakce dětí s PAS i s

²³ Zdroj: <http://www.psychdog.org/research.html> (online 02.03.2011)

běžnými rodinnými psy:

Vliv psa na chování, vývoj a stres dítěte.

Burrows a kol. (2008) dotazoval 10 rodin s dětmi (ve věku od 4,5 do 14 let) s PAS o vlivu přítomnosti asistenčních psů na rodinu a dítě.

Nejčastější odpovědi se týkají pozitivního vlivu:

- Zvýšená bezpečnost dětí doma a na veřejnosti (např. prevence náhlého odběhnutí dítěte, nebo odbíhání z postele v noci).
- Další rozvoj pohybových dovedností (např. pomoc dětem regulovat jejich tempo při chůzi, učí se zvednout a hodit míček psovi, krmení psa - otevření nádoby a nasypání do misky).
- Snížená úzkosti u dětí v přítomnosti psa (např. méně záchvatů vzteku, větší klid).
- Snížení stresu rodičů.
- Lepší sociální interakce u dětí s ostatními členy rodiny a širšího společenství.

Dospělo se k závěru, že celkově psi měli pozitivní vliv na zvýšení kvality života dětí a rodiny jako celku. (KE Burrows, CL Adams, J. Spiers (2008) Strážci bezpečí: asistenční psi zajišťují bezpečí, svobodu a klid pro rodiny s dětmi s autismem 1649. Kvalitativní výzkum ve zdravotnictví, vol. 18 (12), pp.1642).

Výhody a rizika soužití asistenčního psa s dítětem s PAS.

Davis a kol. (2004) se zabýval porovnáním výhod a nevýhod spjatých s umístěním asistenčních psů do rodiny dítěte s PAS. Výzkumu se celkem zúčastnily dvacet dvě rodiny s dítětem s PAS. Psi byli umístěni u rodin, které hledaly pomoc především formou kognitivní, emoční a psychické podpory dítěte. 88% rodin vnímalo jako výhodu obohacení sociální a kognitivní. Rodiče hlásili, že prostřednictvím psa mohli své děti učit o zvířatech, stejně jako o pocitech a potřebách druhých. Někteří rodiče zjistili, že psi si velmi snadno vytvořili pouto a vznikl tak předpoklad k tomu, aby pes byl silným zdrojem motivace pro dítě, např. pak bylo schopno jít i do míst mimo domov (neznámá trasa, neznámá místa – pozn. A.Tvrďá). Ostatní uvádějí, že psi poskytovali sociální podporu tím, že nabízejí přátelství a usnadňují sociální interakce s ostatními dětmi a širší veřejností. Nicméně, rodiny také zmiňovaly značné úsilí, které vynaložily se psem, včetně změn chování, finančních výdajů a časové náročnosti, 53% rodin mělo pocit, že to pro ně byl jistý druh zátěže. Před podáním žádosti o získání asistenčního psa by tedy rodina měla brát v úvahu i potenciální zátěž a nejen výhody ze soužití se psem. (BWN Davis, K. O'Brien, S. Patronek, GM MacCollin (2004) Soužití asistenčního psa s dítětem: výhody, rizika a doporučení pro budoucí soužití 130 do 145. Anthrozoös, vol. 17 (2), pp.)

Vliv soužití psů na rodiny s dětmi s PAS.

Colțea a Parlow (2009) zkoumali potenciální výhody v soužití psa v rodině dítěte s PAS v malém měřítku. Dvanáct rodin, každá s dítětem s PAS (ve věku 4-12 let). Sledované indikátory byly vazba psa a dítěte a vazba psa a rodiče, závažnost symptomů dítěte PAS, stres rodičů a jejich životní spokojenost. Bylo zjištěno, že 44% dětí mělo silnou vazbu na

svého psa. Tyto děti, které byly v intenzivnějším kontaktu se svými psy, měly lepší jazykové dovednosti. Existence vazby dítěte ke psu nebyla vázána k úrovni sociálních dovedností dítěte. Vazba ke psu byla u rozvinutějších dětí silnější, a byla vyšší u dětí starších 10 let. Navíc se zdálo, že existuje i vliv rodičů na stupeň kvality (hloubky) vazby dítěte ke psu, protože pozitivně korelovala s vazbou k rodičům. Osamělý rodič měl hlubší vztah ke svému psu, i když stejně vypovídal o menší životní spokojenosti. Případný stres rodičů a hloubka závažnosti symptomů PAS nesnižoval hloubku vazby mezi rodičem a psem. (CG Colțea a SC Parlow. Účinky soužití psů na rodiny s dětmi s poruchami autistického spektra. Plakát prezentace pro mezinárodní společnost pro Anthrozoology, k dispozici na adrese: <http://www.scribd.com/doc/23166384/The-Effects-of-Companion-Dogs-on-Families-of-Children-with-Autism-Spectrum-Disorders>)

Jak situaci vnímá pes a dopad vlivu interakcí mezi psem a dítětem s PAS na psa.

Byly zkoumány a identifikovány faktory, které ovlivňují výkon a kvalitu životních podmínek asistenčního psa během soužití a služby v rodině s autistickým dítětem - Burrows a kol. (2008). Bylo dotazováno jedenáct rodin a 8 psů bylo pozorováno v různých prostředích (včetně cest autem, nákupních center, na procházce a ve třídě). Faktory, identifikované jako potenciálně způsobující psům stres, jsou zejména nedostatek času na odpočinek po práci, příliš málo příležitostí vyprázdnit se, nošení postroje příliš dlouhou dobu, neúmyslné nešetrné chování ke psu od dítěte s PAS, nedostatek konzistentní každodenní rutiny a málo možností k rekreačním aktivitám, jako jsou hry nebo procházky. V rodinách s dětmi, které mívají agresivní projevy a nekorektní způsoby interakce s okolím i se psem - se psi naučili identifikovat a vyhnout se těmto projevům anebo je rozlišit od korektních pokusů s dobrou interakcí až za 1-3 měsíční soužití. Když už byli psi schopni předvídat chování dítěte, byli pak schopni zabránit špatnému zacházení a agresí. Psi, kteří spali s dítětem v pokoji, bývali druhý den vyčerpaní a s menším výkonem. Někteří psi během soužití s autistickým dítětem neměli od dítěte žádnou interakci, ve které by dítě vyjadřovalo náklonnost ke psu, zejména během prvních 3 měsíců po umístění. Rodiče potom museli vynaložit značné úsilí na posílení pozitivního kontaktu mezi psem a dítětem – používali techniky pro podporu a vedení dětí při péči o psa, při krmení psa, korektním způsobu hry se psem apod. Všechny tyto aspekty jsou v silném kontextu s individualitou rodiny, se způsobem umístění psa v rodině a s vývojem dítěte a jeho osobností. Rodiče připustili, že psi potřebují dostatek času se sžít s novou rodinou v novém domově, a první rok soužití se psem může díky tomu vykazovat jen minimum všech pozitivních vlivů, které dlouhodobé soužití autistovi a jeho rodině přináší. Autoři výzkumu zdůrazňují u rodičů potřebu umění rozpoznat a správně reagovat na fyzické, emocionální a sociální potřeby psů, neboť ty mají rozhodující vliv na welfare psa, a ruku v ruce na schopnost dobře vykonávat službu psa asistenčního. (KE Burrows, CL Adams, ST Millman (2008) Faktory ovlivňující chování a dobrý výkon asistenčních psů pro děti s poruchou autistického spektra. Věstník aplikovaných věd dobrých životních podmínek zvířat, vol. 11 (1), str. 42 až 62.)

Korekce špatného chování dítěte s autismem k domácímu zvířeti.

Bergstrom a kol. (2010) se zajímal o způsob, jak předejít špatnému zacházení 6letého chlapce s PAS se zvířaty. Dítě se chovalo ke svému psu nevhodně, což vedlo k utrpení zvířete, a následnému vyhýbání se dítěti. Po prvním šetření bylo shledáno, že nešetrné zacházení se psem bylo neúmyslně podporováno rodiči díky špatné či žádné reakci na

chybnou interakci mezi dítětem a psem. Když se dítě nevhodně dotýkalo psa na zádi či ocasu, měla ihned následovat korektura rodičů v podobě zákazu dítěti, aby se psa takto dotýkalo. Korektura neproběhla a pes byl tedy nucen reagovat zcela přirozeně zakvičením a útekem od dítěte (poznámka Andrey Tvrde: pes byl nucen situaci řešit sám podle své přirozenosti – šlo o psa s útekovou technikou reakce na negativní stres), to ovšem dítě přijalo jako hru a tím se posilovalo i chování dítěte – tedy vždy, když dosáhlo dítě svého cíle – zakvičení a útěku psa. Rodiče obvykle reagovali slovním napomenutím, jako "Nedělejte to - to bude psa bolet!". Tato slovní napomenutí může také přispět k tomu, že si dítě toto chování zafixuje, jednoduše mu tento slovní doprovod jeho nekorektního chování zajišťuje zdroj pozornosti, i když negativní. Byly vyzkoušeny dva druhy behaviorální intervence.

První byla diferenciální posílení alternativního chování, to zahrnovalo vysvětlení dítěti před každým terapeutickým sezením, že pokud se správně dotkne psa – jemně ho pohladí - tak získá svou oblíbenou sladkost. Dítě obdrží sladkost, slovní pochvalu, a možnost krátké hry s terapeutem, když se dotkne psa vhodně. Terapeut pak záměrně nebude slovně reagovat na jakékoliv nevhodné dotýkání se psa, ale místo toho bude dítě fyzicky blokovat.

Druhá byla diferenciální posílení jiného chování. Na začátku každé terapie, byl nastaven časovač-budík a dítě bylo seznámeno s postupem: pokud se po dobu vyměřeného času – než zazvoní budík - bude chovat ke psu korektně, pak si smí vybrat odměnu. Dobré chování je odměněno i slovní pochvalou. Pokud dítě selže a zachová se nevhodně – pak terapie končí a žádná odměna nebude. Následuje opětovné vyložení pravidel dítěti a znovuzahájení časové dotace. S úspěšným zvládnutím časové dotace tuto prodlužujeme.

První technika nesnížila chování. Naopak, druhá technika působila okamžitě a došlo ke snížení nevhodného dotýkání se psa. Výsledky tedy naznačují, že tyto problémy lze zvrátit cílenými behaviorálními intervencemi. (R. Bergstrom, J. Tarbox, KA Gutshall (2010) Behaviorální intervence v oblasti korekce špatného chování malého dítěte s autismem k domácímu zvířeti. Výzkum v oblasti spektra poruch autismu, vol. 5 (1), str. 218 do 221.)

Terapie zvířetem – psem (Canisterapie) pro děti s PAS.

Redefer a Goodman (1989) se zajímali o to, zda by přítomnost psů mohla být užitečná při terapeutických sezeních s dětmi s PAS. Dvanáct dětí ve věku od 5 do 10 lety se účastnilo řady terapeutických sezení. V prvních 3 sezeních byl přítomen pouze terapeut. Na následujících 18 sezeních byl přítomen spolu s terapeutem terapeutický pes. Potom následovala opět další 3 sezení s terapeutem bez psa. Ukázalo se, že za přítomnosti psa dítě lépe navázalo kontakt s terapeutem a věnovalo se méně svým jinak obvyklým ismům (stereotypní pohyby a nebo činnosti - např., pohyb rukou, hučení atp.), naopak se zvýšil počet dobrých sociálních interakcí (např. vstup do hry s terapeutem, zahájení interakce s terapeutem, napodobování činnosti terapeuta, atp.). Tímto výzkumem bylo vyhodnoceno, že pes jednoznačně sloužil jako prostředník pro interakce s terapeutem. Terapeutem byly pečlivě koordinovány interakce mezi dítětem a psem, měl aktivní roli ve vyučování o tom, jak komunikovat a hrát si se psem, a jak udržet činnost a rozšířit škálu dovedností a schopností dítěte. Výhody získané terapií se psy byly využívány i v terapiích později bez psa, ale již po měsíci bez psa byl zaznamenán určitý pokles v oblasti sociální interakce. Autoři docházejí k závěru, že psi mohou být účinnými složkami v terapii pro děti k podpoře sociálních dovedností. (A. Redefer, JF Goodman (1989) Pet usnadnil terapii s dětmi s autismem. Věstníku autismus a vývojové poruchy, vol. 19 (3), str. 461 do 467.)

Sociální interakce mezi psy a dětmi s PAS.

Studie Prothmann a kol. (2009) se zabývaly interakcemi a preferencí u dětí s PAS. Jejich studie zahrnovala 14 dětí s PAS ve věku 6 až 14 let, které dostaly možnost interakce s osobou, se psem, nebo s předměty (např. hračkami). Interakce byly k dispozici se třemi dospělými (jeden muž, dvě ženy, mezi 30 a 50 let) a třemi dospělými certifikovanými terapeutickými psy (fena křížence, pes teriér, fena ovčáka). Sledované dítě si mohlo vybrat k interakci i mezi plyšovým psem, krabičkou zápalek, autíčkem, gumovým míčkem, postavičkami z lega, různě barevnými kelímky, dekami, provazy, zbytky papíru, příze, šustivými plastovými sáčky, miniaturní konvičkou na čaj, a dřevěnými maketami zeleniny. Děti preferovaly nejraději živé psy, ve styku s nimi byly nejčastěji a nejdelší dobu, a teprve potom se zajímaly o jiné objekty. Všechny děti buď komunikovaly verbálně nebo neverbálně se psy, nebo psy poplácávaly, a mnoho z nich zahájilo se psy hru, jako je házení míčku, nebo vyhledávání psích pamlsků. Děti byly testovány na jejich preference třikrát a preferování psů zůstalo konzistentní napříč časem, takže se zdá nepravděpodobné, že by živým psům daly děti přednost pokaždé jen proto, že je vnímaly jako něco nového. Jako výsledek tohoto výzkumu uvádíme, že děti mohou preferovat psy proto, že psi s nimi komunikují způsobem, který je pro ně pochopitelný, jednoduchou neverbální komunikací. (Prothmann, C. Ettrich, S. Prothmann (2009) Preference a schopnost reagovat na, lidi, psi a objekty u dětí s autismem. *Anthrozoös*, vol. 22 (2), pp 161 do 171.“) ²⁴

Nedávná studie Viau a kol. (2010) došla k závěru, že vliv asistenčních psů může snížit fyzické reakce stresu a zlepšit chování u dětí s PAS. Podrobnější popis tohoto výzkumu, na kterém se podíleli R. Viau, G. Arsenault-Lapierre, S. Fecteau, N. Champagne, C. Walker, S. Lupien (2010) a jehož název je Vliv Asistenčních psů na slinné sekrece kortizolu u autistických dětí. *Psychoneuroendocrinology*, vol. 35 (8), s. 1187-1193. je zde:

Psi skvělými pomocníky autistických dětí.²⁵

Pes není jen naším nejlepším přítelem, ale hraje také důležitou úlohu v životě dětí se speciálními potřebami. Jak vyplývá z nové studie univerzity v Montrealu, mohou speciálně vycvičení služební psi pomáhat při snižování úzkosti a posílení socializace u dětí s autistickým syndromem.

Výsledky, které byly publikované v časopise Psychoneuroendocrinology, přišly s relativně jednoduchým řešením, které napomáhá takto postiženým dětem a jejich rodinám se s touto velmi náročnou poruchou vyrovnat. "Naše zjištění ukazují, že psi mají prokazatelný dopad na úroveň nižší hladiny stresového hormonu u autistických dětí," říká Sonia Lupienová, doktorka a vedoucí pracovník a profesorka na univerzitě v Montrealu na katedře psychiatrie. Doktorka Lupienová je také ředitelkou speciálního centra pro studium stresu na člověka v Louis-H Lafontaineově nemocnici a dodává, že nikdy dříve se

24 Zdroj: <http://paws.dogsforthedisabled.org/research-project/research-on-dogs-and-children-with-asd/> (online 20.01.2011)

25 *Poznámka autora:* Originál článku lze najít online 03.01.2011 zde: <http://www.nouvelles.umontreal.ca/recherche/sciences-de-la-sante/20101018-la-presence-de-chiens-guides-diminue-lanxiete-chez-les-enfants-autistes.html>

nesetkala s tak dramatickým účinkem jako nyní.

Kortizol – hlavní indikátor stresu

Doktorka Lupienová a její kolegové měřili množství hladiny kortizolu přítomného ve slinách u dětí s autistickou poruchou. Kortizol je hormon, který je produkován nadledvinkami v reakci na stresové podněty či při nadměrné fyzické zátěži, případně i při infekčních chorobách. K největšímu zvýšení hladiny kortizolu v našem organismu dochází zhruba půl hodiny před probuzením, tento jev je známý také jako Cortizol awakening responsion (dále jen CAR), tato jeho hladina se v průběhu celého dne postupně snižuje. Za pomoci odběru vzorků ze slin je velmi snadné určit jeho hladinu.

Výzkumníci měřili hladinu CAR u 42 testovaných autistických dětí. Doktorka Lupienová říká, že CAR je užitečným indikátorem stresu. "Prováděli jsme tři výzkumná měření hladiny kortizolu u autistických dětí, a to v experimentálních podmínkách před uvedením vycvičeného psa do rodiny, během jeho pobytu a také po jeho odvedení od rodiny", uvádí Lupienová.

Kortizol a vliv na chování

V průběhu celého pokusu měli rodiče těchto dětí k dispozici dotazník, do kterého zaznamenávali chování svých dětí před příchodem psa do rodiny, během soužití psa v rodině a také po jeho odchodu. V průměru rodiče uvedli 33 problematických vzorců chování před uvedením psa do rodiny a pouze 25 během přítomnosti psa v rodině. "Vlivu speciálně vycvičených psů na chování dětí s autismem je věnována čím dál větší pozornost za poslední desetiletí," říká doktorka Lupienová. "Do současné doby žádná studie nezkoumala fyziologické dopady. Naše výsledky poskytují podporu při výcviku služebních psů pro autistické děti," dodává závěrem doktorka Lupienová, jejíž studie byla financována nadací MIRA Foundation v kanadském Quebecu.²⁶

Vlastní zkušenost:

Často se setkávám s rodiči, jež jsou zklamáni z účinků canisterapie, kterou jejich dítě - autista podstupuje ve speciálním školském nebo sociálním zařízení.

Obvykle je přístup k dětem s autismem naprosto stejný, jako k dětem s DMO, DS, nebo k dětem s MR apod. - a to vnímám jako chybu. Děti s autismem či s PAS (porucha autistického spektra) si vyžadují naprosto odlišný přístup i v metodě canisterapie. Účinnost má pouze speciální metoda „Observačně – strukturální canisterapie“, která je těmito dětmi účinně vnímána a chápána. U dítěte s autismem může nastavit výstup a cíl, tento lze v průběhu terapeutických sezení měnit a upřesňovat, její cíle mohou korespondovat, ba přímo podpořit cíle speciálního pedagoga i rodičů dítěte. (Tedy cíl není „uměle vytvořen“ - „pro canisterapii“. Např.: změnit dosud ignoraci psů dítěte na reakci na psa, to by v důsledku nemělo žádný větší kladný dopad na běžný život dítěte). Cíle O-SCT vedou vždy k rozvoji možností komunikovat s okolím a lépe chápat okolní děje, které nemusejí mít se psem nic společného, ale jsou praktické pro dítě i jeho sociální prostředí (rodina, školní třída, pečovatelé atd.). Zde je třeba si uvědomit, že přestože je pes základní aktér při canisterapii, jde z hlediska terapie pouze o jeho pomocnou roli a nikoli o něho samotného. Canisterapii řídí canisterapeut a nikoli jeho pes. Pes je v tomto procesu „pomůcka“. Proto je nutné, aby terapeut byl řádně vzdělán a informován, zejména o své cílové skupině a jejích potřebách. Díky dlouhodobé zkušenosti s interakcemi mezi terapeutickými psy a dětmi s autismem mohu říci, že jen ve zcela výjimečných případech nedochází velmi

26 Zdroj: <http://hafan-zpravodaj.pise.cz/132541-psi-skvelymi-pomocniky-autistickych-deti.html>
(online 03.01.2011)

rychle k očividnému nástupu pozitivního vlivu psa na dítě. V případě, kdy k naprosto žádné reakci nedojde, je mnohdy ve hře silná medikace dítěte, a to zejména ještě v období, kdy si dítě určitý typ neurologického léku teprve osvojuje – aktuálně mu byla medikace navýšena, změněna či doplněna. Setkala jsem se i s dětmi, které projevovaly velký strach a úzkost v blízkosti psa. V těchto případech se přirozeně nezaměřujeme na spontánní vliv psa, ale zahájíme cílenou terapii zmírňující až eliminující úzkost ze psů /zvířat. Také pozitivní vliv psa na rodiče a na zdravé sourozence autistického dítěte je nezanedbatelný, jistě by byl významným tématem pro samostatnou závěrečnou práci studií.

3. PES – POMOCNÍK

3.1. Základní skupiny

(Podle Tiché, Tvrdé – M.Veleminský, *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*, s.114) využití psa ve zdravotně sociální oblasti dnes rozlišujeme na čtyři základní skupiny:

a) *psi kompenzující potřebnost osoby* – psi servisní (asistenční psi)

- pomáhají osobám s handicapem, nejznámější je asi vodící pes pro nevidomé, který osobu bezpečně vede do určeného cíle tak, aby nezakopla, nenarazila do nějakého objektu a obezřetně vstupovala do úzkých prostor (např. dveří), označuje tedy, kde začínají a končí schody, přechod pro chodce, vchody a východy z budov apod..

b) *psi asistující terapii* – psi canisterapeutičtí (terapeutičtí psi)

- asistují terapeutovi, jehož snahou je podpořit u nemocných, postižených či jinak znevýhodněných osob proces rehabilitace.

c) *psi asistující včasné diagnostice* – (biodiagnostics) psi diagnostičtí (metoda CCD) ²⁷

- čichem dokáží rozeznat zdravý vzorek (např. moč, tkáň, dech) od vzorku osoby nemocné rakovinou, uvádí se až 97% úspěšnost v detekci, významná je složka finanční a časová, která se touto metodou nabízí jako mnohonásobně výhodnější pro pacienta. Na rozdíl od ostatních skupin je tato v zásadě ve fázi výzkumné, nejde tedy o běžnou praxi.

d) *psi život zachraňující* – psi záchranářští (vyhledávající osoby)

- jde zejména o psy vyhledávající osoby v sutinách po zemětřesení či výbuchu budov, v terénu – zejména v lese a horách, v lavinách a ve vodě (kde se vždy již jedná o zemřelé – utonulé). Tito psi jsou uznáváni i v zemích, kde pes hraje z náboženského hlediska roli „nečistého – bohem zavrženého zvířete“.

V této práci se chci informativně zaměřit na psy asistenční speciálně pro autisty a podrobněji na psy terapeutické – canisterapeutickou techniku určenou přímo pro autisty.

²⁷ CCD – Canine cancer detections

3.2. Asistenční psi

Asistenční psy můžeme rozdělit podle druhu postižení klienta, kde klientem máme na mysli právě tu osobu, která těží z podpory až pomoci psa:

Tabulka č. 2

DRUH HANDICAPU	DRUH ASISTENČNÍHO PSA	HLAVNÍ PŮSOBNÍ PSA
postižení zraku	vodící pes	bezpečně dovede do cíle cesty, vyhne se překážkám, najde vchod a východ, bankomat, zastávku MHD apod.
postižení sluchu	signální pes	upozorní na důležité zvuky /zvuk poplachu, pláč dítěte, zvonek u dveří a telefonu, Skype, sociální internetové sítě.../apod.
postižení motoriky	balanční pes	podporuje narušenou motoriku za chůze a při změnách polohy, doprovází apod.
postižení orientace	asistenční pes	dovede do stanovených cílů, domů apod.
postižení hybnosti (funkčnosti) dolních končetin	asistenční pes	kompensuje handicap, podává předměty, otvírá aj.
postižení hybnosti (funkčnosti) horních končetin	asistenční pes	kompensuje handicap, podává předměty, otvírá, svléká aj.
postižení hybnosti (funkčnosti) kombinované	asistenční pes	kompensuje handicap, podává předměty, otvírá, svléká, zvedne hlavu, ruku, nohu klientovi aj.
postižení epilepsií	signální pes	uklidňuje, informuje okolí, volá pomoc, podá léky
postižení diabetem	signální pes	uklidňuje, informuje okolí, volá pomoc, podá léky
postižení kardiovaskulární	signální pes	uklidňuje, informuje okolí, volá pomoc, podá léky
postižení alergií	signální pes	uklidňuje, informuje okolí, volá pomoc, upozorní na pach látky, která je alergenem pro klienta, podá léky
postižení psychosociální (fobie, bloky, úzkosti...)	asistenční pes	uklidňuje, dovede do cíle, udrží řád, bezpečí - klid
postižení demencí (Alzheimerova choroba atd.)	asistenční pes	uklidňuje, dovede do cíle, domů
postižení kombinovaná a nebo takzvaný specifický projev handicapu	asistenční pes	kompensuje handicap, př. podává předměty, otvírá, doprovází, volá pomoc aj. - má individuální skladbu dovedností
Autismus	asistenční pes	uklidňuje, motivuje, doprovází, informuje okolí, zprostředkuje komunikaci s autistou, pečuje o bezpečí

3.3. Typy asistenčních psů

Asistenční psy můžeme rozdělit podle typu cílové skupiny klienta, kde klientem máme na mysli právě tu osobu, která těží z podpory až pomoci psa:

1. asistenční pes pro osobu s tělesným postižením
 - osoba odkázaná na invalidní vozík, osoba odkázaná na chůzi o berlích, osoba s handicapem horních končetin (např. chybějící HK), apod.
2. asistenční pes pro osobu se smyslovým postižením
 - osoba nevidomá, neslyšící, hluchoslepá, bez čichu
3. asistenční pes pro osobu s kombinovaným postižením
 - osoba s handicapem, které postihují více oblastí (např. tělesný i smyslový handicap)
4. asistenční pes pro osobu se záchvatovým postižením
 - osoba s alergií, epileptik, diabetik, osoba s kardiovaskulárním onemocněním
5. asistenční pes pro osobu se psychosociální poruchou
 - osoba s psychiatrickým, duševním, psychickým onemocněním nebo poruchou
6. asistenční pes pro pečující osobu
 - např. matka dítěte s postižením, manželka muže, handicapovaného po úrazu, dcera/ syn pečující o rodiče v seniorském věku, profesionální osobní asistent klientů s postižením

Cílová skupina osob s autismem nebo poruchou autistického spektra by se potom řadila k pátému typu asistenčního psa.

3.4. Asistenční pes pro osobu se psychosociálním handicapem

- cílem pomoci tohoto asistenčního psa je podpora klienta právě ve chvílích, které jsou vlivem klientovy diagnózy pro něho matoucí, vzbuzující úzkost či jinak ohrožující.

Konkrétní vliv psa na klienta je patrný z příkladů jeho působení:

Tabulka č. 3

PORUCHA	PŘÍZNAKY	ASISTENČNÍ PES
deprese	zvýšená spavost	kontaktuje, taktilní stimuly
	ztráta paměti	připomene léky
	dezorientace	přivede domů
	apatie	kontaktuje, taktilní stimuly
bipolární	podrážděnost	kontaktuje, taktilní stimuly
úzkostná	neklid	kontaktuje, taktilní stimuly
panická	neklid (závrať, útek/boj)	kontaktuje, taktilní stimuly a připomene léky
posttraumatická stresová	neklidná bdělost	kontaktuje, taktilní stimuly a připomene léky
	strach, pocit izolace	kontaktuje, taktilní stimuly, rozsvítí
	noční můry, flashbacky	kontaktuje, taktilní stimuly, vzbudí, rozsvítí
obsedantně-kompulzivní	repetitivní chování	taktilní stimul - přeorientuje
schizofrenie	halucinace	kontaktuje, taktilní stimuly a připomene léky
	zmatenost, dezorientace	přinese mobil, dovede domů
sociální fobie	úzkost	kontaktuje, taktilní stimuly, vede do cíle, vytvoří hráz – bezpečný osobní prostor
	nervozita	kontaktuje, taktilní stimuly,
demence	zmatenost, dezorientace	kontaktuje, taktilní stimuly, uklidní, přivolá pomoc, odvede domů
autismus	úzkost, neklid	kontaktuje, taktilní stimuly
	repetitivní chování	taktilní stimuly - přeorientuje
	apatie	kontaktuje, taktilní stimuly
	zmatenost, dezorientace	přivolá pomoc, provede situací, posílí sebevědomí

3.5. APPA – Asistenční pes pro autistu

V ČR poskytuje službu Asistenčního psa pro autistu s náplní speciálních dovedností, které pomáhají autistovi a jeho rodině i okolí s integrací do společnosti, pouze občanské sdružení ELVA HELP o.s. se sídlem v Liberci.

V zahraničí je tento typ asistenčního psa běžný v „zemi původu“ v Kanadě, dále již v USA, Hawai, Austrálii, v Evropě je to v Anglii, Irsku, Francii a v Nizozemí.

Stejně jako vodící pes je „vidícím průvodcem nevidomého“ - je APPA "průvodcem sociálními situacemi" pro autistu.

Asistenční pes pro autistu (APPA) má zejména tuto úlohu:

- Zvyšuje bezpečnost dítěte s autismem zejména při vycházce/pochůzce.
- Zprostředkovává komunikaci mezi rodičem a dítětem.
- Podporuje sebevědomí a sociální vazby, motivuje ke komunikaci.
- Je samozřejmě současně rezidentním terapeutickým psem.
- Informuje okolí o přítomnosti osoby s handicapem, veřejnost pak situacím rozumí.
- Dohledá dítě, pokud se ztratí z dohledu rodičů, zejména pokud dítě na volání nereaguje.
- Pomáhá při překonávání pro dítě frustrujících úseků trasy při vycházce/pochůzce.
- Obecně snižuje negativní napětí u autisty (repetitivní chování apod.).

Příklady základních situací, které mohou prožívat někteří rodiče dítěte s autismem a kde účelně mohou uplatnit službu APPA:

- „Vycházka s dítětem není pro mě bezpečná, pokud jej nepřidržuji za ruku, rukáv, kapuci apod. (Dítě má tendence nečekaně měnit směr či odskakovat, např. z chodníku do silnice, nebo v přírodě směrem ke srázu apod.). Ovšem dítě někdy/mnohdy/vždy odmítá mou ruku a držení...“

- APPA zde plní funkci „aktivní kotvy“, díky speciálnímu postroji a speciální dovednosti – reakce na povel a situaci.

- „Pokud dítě v bezpečném parku pustím běhat, obvykle se vzdálí a na mé volání nereaguje. A pokud ano, tak až za určitou dobu, takže většinou dojde na to, že dítě honím a chytám, abychom zase mohli jít dál...“

- APPA zde plní funkci motivační - a právě onoho „překladače sociálních situací“.

- „Dítě jde odevzdaně za ruku, bez zájmu klopýtá o nerovný povrch, mám pocit, že nemá radost z vycházky a ani nevnímá, kudy a kam jdeme, stále ho jen tahám za ruku a zvedám ze zakopnutí...“

- APPA zde plní funkci motivační a právě onoho „překladače sociálních situací“.

- „Během vycházky někdy nastávají i nepříjemné, stresující až konfliktní situace s lidmi - veřejností, plynoucí z jejich nepochopení odlišného chování mého dítěte a tedy i mého přístupu k dítěti, je mi to nepříjemné a někdy se cítím i trapně...“

- APPA zde plní funkci informativní – speciální postroj s nápisem dá okolí na vědomí, že veškeré neočekávané situace jsou v normě s ohledem na dané skutečnosti. Okolí je pak empatické a ne odsuzující.

- „Dítě má tendence se schovávat (venku, v budovách, v noci v domě tiše vyklouzne

z postele apod.), nebo bezcílně utíkat bez reakcí na mé volání a hledání (v budovách i venku). Už jsme dítě jednou hledali skoro 20 minut – nakonec bylo od nás asi 10 metrů – sedělo v povaleném sudu na kraji zahrady, měl/a jsem takový strach, že se mi dělalo špatně od žaludku...”

- APPA zde plní funkci vyhledávacího psa – vyhledá dítěte v terénu či budovách. Díky svému čichu dokáže pes najít dítě za krátkou dobu podle pachové stopy.

- „Dítě mívá oblíbené menší předměty, díky nimž lépe zvládá stresové situace, např. jen s nimi je pro dítě snazší změnit prostředí - jít na návštěvu, vycházku. Mívá období, kdy nechce dát z ruky svůj hrneček, někdy se to kombinuje ještě s jednou hrací hračkou, letos přibyla jedna kšiltovka, když to hned nemá, začne se silně vztekat ... Nikdy nevím, jak to bude. Beru proto všechny 3 předměty vždy s sebou – to značí tašku navíc...”

- APPA zde plní funkci motivační a právě onoho „překladatele sociálních situací”: má speciální postroj, také mimo jiné právě s kapsami, kam se vejdou „oblíbené předměty“, nápoj či pochutiny, apod.

- „Mívá časté epizody repetitivních pohybů a/nebo verbálních projevů, v tu chvíli nikoho nevnímá a často přestane až únavou – ohrožuje ho to. Na slovní výzvy nereaguje, přestane, pouze pokud se jej fyzicky dotknu – pak ho v tom pohybu zastavím.”

- APPA zde plní funkci motivační – pokud zjistí nástup repetitivních pohybů, tak dítě fyzicky kontaktuje (dotek) a přeměruje dítěti srozumitelně jeho pozornost. Tak jako u canisterapie i zde jde o naprosto zvláštní typ přístupu k metodě, včetně velkých individuálních rozdílů mezi jednotlivými klienty a tedy i jejich nároky na dovednosti psa. Není prvotním cílem, aby dítě spolupracovalo s asistenčním psem a naopak, ve smyslu „dítě dává psu povely a pes je plní“, tak jak tomu je běžně u asistenčních psů pro osoby s jiným typem postižení (např. osoby na vozíčku). Každý autista je jiný, zejména pro případný stupeň mentální retardace, způsob vnímání a případnou existenci senzitivity na různé podněty apod. Vždy pracujeme s individualitou klienta. Jiná situace je u vysoce funkčních autistů, nebo osob s aspergerovým syndromem, jiná u osoby s nízkou funkčním autismem - vysokým stupněm mentální retardace a zároveň s například velkou senzitivitou na taktilní podněty.

základní cíl:

APPA plně spolupracuje s rodičem dítěte – dítě z toho velmi těžší a díky tomu se neztrácí v situacích, ve kterých by se jinak těžko orientovalo. APPA autistovi pomáhá pochopit chování a komunikaci okolí. Aktivní spolupráci dítěte se psem (dítě cíleně a vědomě psu velí, chválí, korektuje) zde nepředpokládáme. Cílem je tedy integrace APPA s dítětem a jeho rodiči tak, aby dítě prostřednictvím psa chápalo, co se po něm chce a co se okolo něho děje a rodiče dovedli svou komunikaci k dítěti skrze psa zprostředkovat. Pes dítě „ukotvuje“ a tím zabezpečuje větší bezpečnost na vycházkách, dítě má tendenci v klidu psa následovat bez reakcí strachu, neklidu, frustrace, nebo naopak úporné fascinace na předměty či situace z okolí. Dítě vnímá psa a jeho reakce, kterým rozumí. Pokud se dítě dostane z dohledu rodiče, pes jej nalezne. Kolemjdoucí díky označenému psu chápou jinakost dítěte i reakcí rodičů na dítě. Pes je samozřejmě zdrojem rozvoje sociálních dovedností dítěte pod vedením rodičů, kteří jsou při předání psa do rodiny zaškoleni ve speciálních technikách canisterapie pro autisty. Pes obecně posiluje lidskou schopnost sebereflexe.²⁸

28 Zdroj: <http://www.autismusapes.estranky.cz/clanky/appa---asistencni-pes-pro-autistu.html> (online)

3.6. Pes asistující interakcím s osobou s autismem

Pro doplnění mých poznatků o interakcích mezi psy a dětmi s autismem jsem si nastudovala i dvě zahraniční publikace v originálním znění, v angličtině, neboť v České republice je velmi málo literatury na podobné téma.

Jde o dílo Merope Pavlides, která žije v Maryland v USA, je certifikována jako trenér zvířat se zaměřením na práci s rodinami se speciálními potřebami a sama má dva syny. (Jeden má diagnostikovaný autismus a druhý dyslexii.) Vystudovala speciální pedagogiku se zaměřením na děti s autismem a PAS na Univerzitě Johns Hopkins.

Druhá kniha je od autorky Patty Dobbs Gross, která žije a pracuje v USA, je ředitelkou neziskové organizace North Star Foundation, kde trénují asistenční psy pro děti se psychosociálními poruchami a zejména s autismem. Nyní pomáhají např. také válečným veteránům v jejich opětovné integraci do společnosti prostřednictvím asistenčních psů. Patty Dobbs Gross vystudovala na Univerzitě v Massachusetts obor psychologie, účastnila se výzkumů i z oblasti interakcí mezi psem a dítětem s autismem.

Podle **Merope Pavlides (2008)** ²⁹ je zooterapie jako forma intervence u jedinců s autismem zejména o „výchovně-edukačních momentech“ oproti stanovení pevného plánu s osnovou. Merope Pavlides říká, že pokud je zvíře žijící přímo v rodině doma, pak se zvýší počet možností a příležitostí k podobné interakci v kognitivní a emoční rovině. Dále tvrdí, že každá z kategorií uvedených v diagnostických triádách je řešitelná i prostřednictvím interakce s domácím zvířetem.

Podporuje myšlenku na nácvik sociálních situací prostřednictvím psa. Vysvětluje to tak, že jelikož zvířata reagují na vokální intonaci a řeč těla víc než na slova, není nutné, aby člověk byl Dr. Doolittle nebo „někdo vševědoucí“ k tomu, aby mohl „mluvit se zvířaty“.

Podle Merope Pavlides by jedinci s autismem měli být podporováni v komunikaci se svými zvířecími miláčky kdykoliv a na všech úrovních. Zmiňuje techniku nácviku sociálních situací prostřednictvím psa – například jako součást péče o zvíře, hra se zvířetem, apod. Také by mohla být složena z určitého počtu zvířat v zájemné interakci. Je zajímavé, že právě Pavlides používá termín AAI – Animal assisted interventions. Tento termín je u nás dosud nepoužívaný. Zřejmě zde hraje roli autorčina bohatá praxe, speciálně s autisty, kde pojem intervence má svůj význam (například cílené behaviorální intervence – terapeutický vstup/zásah s cílem korekce chování klienta). ³⁰

Pavlides poukazuje i na dovednosti v modulaci hlasu (tón, hlasitost, intonace apod.), které mohou být nacvičeny také prostřednictvím zooterapie. Mnohá zvířata reagují velmi citlivě na modulaci hlasu. Například není nutno na psa křičet, stačí změnit intonaci a pes to pochopí. Modelování komunikace se zvířetem může osobám s autismem pomoci si tuto dovednost osvojit. Do průběhu terapie může být zapojen sourozenec, jiný člen rodiny, přítel rodiny. Jedinec s autismem může snadno pochopit chování zvířete a jeho způsob řešení úkolů. V interakci se zvířetem má autista možnost napodobovat, střídat se a trénovat sociální dovednost. Komentování a rozhovor o dané činnosti s autistou podporuje rozvoj řeči. Pavlides zdůrazňuje, že je důležité pozitivně posilovat správné pokusy autisty o interakci a komunikaci. Povzbuzování v korektní činnosti je dobré, povzbudit potřebují ale i ostatní členové rodiny autisty.

22.12.2010)

29 Pavlides. Merope, *Animals-assisted interventions for individuals with autism*, Jessica Kingsley Publishers, London and Philadelphia: 2008, ISBN 978 1 84310 867 2

30 V ČR známe AAT, AAA, AAE, AACR – viz tato bakalářská práce: kapitola „Zooterapie“, str. 8

Podle **Patty Dobbs Gross (2006)** ³¹ děti s autismem, které mají možnost interakce se psy, se mimoděk učí funkčnímu způsobu komunikace se psy.

Patty Dobbs Gross tvrdí, že psi se vůči člověku chovají obecně empaticky, tolerantně a bez předsudků, jsou ti nejlepší učitelé a vzory pro děti - to je však nutné cíleně podpořit.

Canisterapie má největší efekt, pokud může zážitky se psem dítě sdílet s ostatními, což posiluje schopnost přenést vhodné sociální chování do každodenního života dítěte. To proto, že zvládnutí vhodného sociálního chování je více, než jen naučit se soubor dovedností, jde o dynamický, nekončící proces, říká Patty Dobbs Gross.

Ani Merope Pavlides, ani Patty Dobbs Gross nedefinují žádnou specifickou metodiku či techniku canisterapie u dětí s autismem. Ve svých publikacích navrhuji různé možnosti a ukazují na různé typy a druhy pozitivních vlivů psa na dítě s autismem, ale popis nějaké ucelené techniky v publikacích nenalezneme.

Mohu jen konstatovat, že technika, kterou vyvinula ELVA HELP o.s. a kterou jsem v této práci užívala jako podklad pro porovnání mých tvrzení, obsahuje mimo jiné všechny uvedené prvky, na které obě zahraniční autorky ukazují.

31 GROSS. Patty, Dobbs, *The Golden Bridg – A Guide to Assistance Dogs fot Children Cahallenged by autism or Other Developmental Disabilities*, Purdue University Press, USA. Indiana. West Lafayette: 2006.. ISBN:-13:978-1-55753-408-8. ISBN-10:1-55753-408-X

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4. CÍLENÉ VEDENÍ PSA U DĚTÍ S AUTISMEM

4.1. Schéma role psa

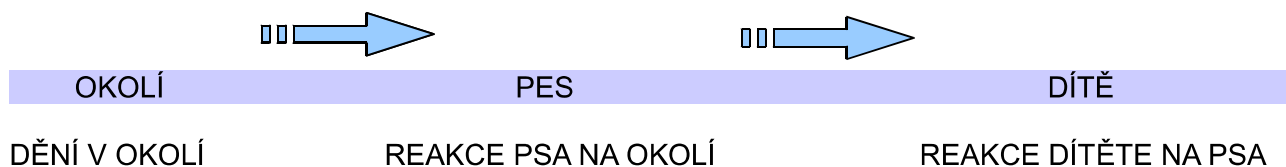
Graf č1:

Základní schéma role terapeutického (asistenčního) psa v pozitivním působení na dítě s PAS

(zejména zprostředkování sociálního dění v okolí dítěte)

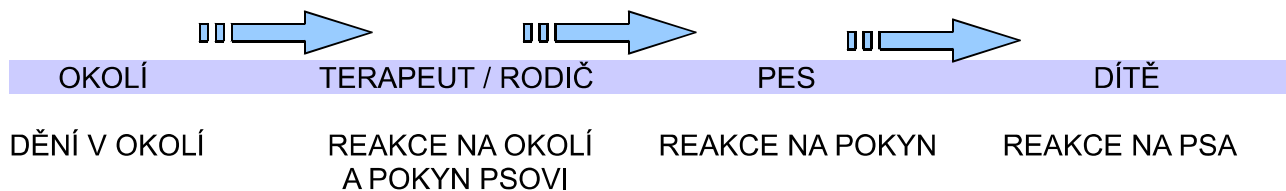
a)

Pasivní forma O-SCt

b)

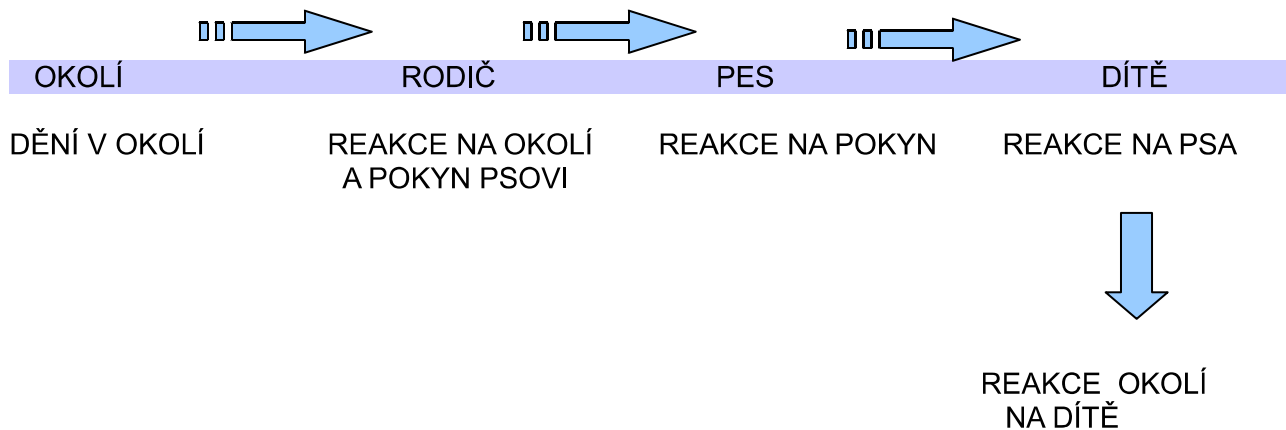
Aktivní forma O-SCt

c)

Přičemž schéma Aktivní formy O-SCt je velmi podobné schématu vlivu APPA:

APPA

6. SPECIÁLNÍ TECHNIKA CANISTERAPIE PRO AUTISTY

Canisterapie pro autisty

Temple Grandin: „*Psi mohou např. „číst“ povahu a záměry návštěvníka, to je věc, kterou autista neumí. Zním dva autisty, kteří považují své psy za „telepatický zázrak“. Ti psi mají ovšem vlastnosti jako všichni ostatní psi, vlastnosti, jaké mají i lidé. Ale nemají je autisté.*“

V tomto projektu u autistů aplikujeme canisterapii a metodu AAT a AAlc- zvíře asistující interakcím. AAT můžeme ještě rozdělit na individuální a skupinovou. AAT pak užívá vhodné techniky, kterými sleduje nějaký cíl. Cíle dosáhneme přes dosažení jistých výstupů. Cíle Observačně – strukturální canisterapie (dále jen O-SCt) vedou vždy k rozvoji možností komunikovat s okolím a lépe chápat okolní děje, které nemusejí mít se psem nic společného, ale jsou pro dítě a jeho sociální prostředí (rodina, školní třída, pečovatelé atd.) praktické. Zde je třeba si uvědomit, že přestože je pes základní aktér při canisterapii, jde z hlediska terapie pouze o jeho pomocnou roli a nikoli o něho samotného. Canisterapii řídí canisterapeut a nikoli jeho pes. Pes je v tomto procesu „pomůcka“. Proto je nutné, aby canisterapeut byl řádně vzdělán, a měl dostatečné vědomosti zejména o své cílové skupině a jejích potřebách.

Základní hlavní body této účinné metody:

- naprosto odlišný přístup, než jaký je běžný u dětí bez PAS – nutné šetření předem bez psa + aplikace metod her a učení dětí s autismem
- individuální přístup – každé dítě s autismem je zcela originální ve svých potřebách a projevech, co je dobré pro jednoho, to nebude vůbec přijato druhým
- pouze dlouhodobý projekt
- pravidelnost
- oblíbené předměty
- komunikační pomůcky
- spolupráce s druhou a nejlépe i třetí osobou

Canisterapeut musí stanovit výstup a cíl terapie u každého jednoho klienta-autisty, a to vždy po konzultaci s jeho rodiči a/nebo pedagogem a/nebo sociálním pracovníkem. Proces terapie se zahájí až po odsouhlasení obou stran! Rodič, pedagog, soc. pracovník je odborník na dítě a jeho potřeby a projevy – canisterapeut je odborník na svého psa, možnosti metod a technik. Nelze tedy spustit proces bez vzájemné konzultace! Výstupy a cíle se pak mohou radikálně měnit podle reakcí a náhlých interakcí, které se u dítěte s autismem mohou začít objevovat. Vše opět konzultujeme. O-SCt má velmi úzkou návaznost na druhou hlavní metodu práce ELVA HELP o.s. – Asistenčního psa pro autistu (APPA) a je v podstatě základem k možnosti takového psa integrovat s dítětem a rodinou a následně užívat jeho pomoci.

6.1. Technika Observačně – strukturální canisterapie

(O-SCT) postup:

Princip techniky je neinvazivní forma canisterapie, která se opírá zejména o znalost individuálního způsobu vnímání dítěte s autismem. Individuální cíle metody doplňují nebo se přímo shodují s cíly rodičů, pečovatелů, pedagogů, sociálních pracovníků, či jiných pracovníků, kteří mají klienta v péči.

Osnova:

Přípravná část:

- 1) canisterapeutické šetření
- 2) stanovení výstupů a cílů
- 3) stanovení Týmu canisterapeuta
- 4) stanovení místa, časové dotace, četnosti
- 5) ošetření bezpečí a legislativy

Praktická část:

- 6) observační část canisterapie – základní
- 7) observační část canisterapie – speciální
- 8) individuální část canisterapie – neinvazivní
- 9) individuální část canisterapie – interaktivní

Kontrolní část:

- 10) rozbor dokumentace (video, foto, popis)
- 11) porada Týmu canisterapeuta
- 12) stanovení dalšího postupu, případně závěru
(pokud dojde k dalšímu postupu – viz Praktická část)

Závěrečná část:

- 13) shrnutí
- 14) závěr písemnou formou pro každého v Týmu canisterapeuta
(slovní hodnocení a další doporučení, kontakty na členy Týmu)

Přípravná část:

1) canisterapeutické šetření

Canisterapeut zahájí osobní jednání s rodiči (pečovateli) dítěte s autismem (dále klienta), s pedagogy, nebo terapeuty či sociálními pracovníky, kteří mají aktuálně klienta v péči.

a) vyloučení kontraindikací canisterapie u klienta

(senzitivita na alergen psa)

b) zjištění možnosti a rozsah spolupráce s okolím klienta

c) obeznámení s nutnými podmínkami výkonu služby canisterapie, včetně např. finančních

d) dohoda termínu schůzky pro ustanovení Týmu canisterapeuta

2) stanovení Týmu canisterapeuta

Do Týmu canisterapeuta patří ti, kdo se dobrovolně rozhodli spolupracovat, sdílet informace o průběhu canisterapie a vyjadřovat se k nim ze svého vztahového či profesního úhlu pohledu ke klientovi, Tyto osoby mají povinnost mlčenlivosti a anonymity vzhledem ke klientovi a k metodě canisterapie a mají právo být terapii přítomny či nahlížet a vpisovat do její dokumentace. Základní (nejfrekventovanější) sestavou Týmu canisterapeuta je canisterapeut a jeho pes / psi, rodič klienta a pedagog klienta.

3) stanovení výstupů a cílů

Canisterapeut zahájí osobní jednání s rodiči (pečovateli) dítěte s autismem (dále klienta), s pedagogy, nebo terapeuty či sociálními pracovníky, kteří mají aktuálně klienta v péči. Cílem jednání je:

a) Zjistit informace o klientovi: jaké má životní zkušenosti, jaké je jeho momentální sociální zázemí spolu s denními rituály a běžnými denními aktivitami. Jak se klient projevuje při radosti, smutku, strachu, odmítání či frustraci. Pokud má klient negativní projevy, např. agrese či autoagrese – potom také, jak je tomu zamezováno doposud. A podobné dotazy s cílem poznat klienta lépe.

b) Zjistit možné výstupy a cíle: tedy zjistit, co momentálně je považováno rodiči, pedagogem, terapeutem či jiným pracovníkem za problematickou oblast u klienta, jinak řečeno – co by bylo momentálně dobré, aby se klient naučil, odnaučil, začal dělat, přestal prožívat, apod. (např.: zbavit ho strachu ze psů, naučit ho říci si o věci, naučit ho neřešit frustraci agresivitou apod.) tak, aby se mohla zlepšit - obohatit jeho momentální sociální složka života.

Jednání **a)** je nedílným podkladem k jednání **b)**.

4) stanovení místa, časové dotace, četnosti

Canisterapeut by měl mít k dispozici prostor pro observační část canisterapie, která může být i skupinová (v případě více klientů – například třída ve škole apod.), prostor pro část individuální a také možnost operativně vyjít ven na bezpečnou trasu.

5) ošetření bezpečí a legislativy

Canisterapeut iniciuje sestavení a přijetí dohody o mlčenlivosti, o stylu dokumentace terapie, o způsobu předávání informací, o budoucím zveřejňování - nezveřejňování dat, ale i o způsobu komunikace v Týmu apod. - výsledek jednání by měl zajišťovat, že se každý v Týmu cítí bezpečně, i když se hovoří o velmi soukromých informacích. Dalším předmětem jednání je legislativa – smlouvy o dílo, dobrovolnické smlouvy, smlouva o sociální službě mezi terapeutem a klientem (jeho zákonným zástupcem) apod. Podle individuální dohody a postavení terapeuta vůči příjemci služby a vůči organizaci (subjektu), ve které se terapie bude provádět. Rodič klienta by měl vždy podepsat písemný souhlas k zahájení služby canisterapie u jeho dítěte, tomu by mělo předcházet poučení o kontraindikacích metody.

Praktická část:

6) observační část canisterapie – základní

Klient – klienti (při formě skupinové) mají možnost vidět terapeuta v interakci se psem. Terapeut má verbální i neverbální kontakt s terapeutickým psem pouze v té úrovni a

intenzitě, v jaké bychom si ideálně přáli, aby probíhal mezi klientem a psem (tedy na psa nezvyšuje hlas, mluví jasně, poveluje jednoslovně, dotýká se psa pouze korektně – plnou dlaní a pouze na zádi psa, např. ho nechytá za ocas, nesahá mu na uši a tlamu), velmi srozumitelně pro psa, si se psem vede interakci – např. psu ukáže míček, sdělí psu nahlas „hodím míček“ a potom míček hodí, dále velí „přines míček“ a psa vypustí. Pes míč přinese, psa pochválí, posadí, komentuje „pohladím psa“ a opět korektně hladí. Takto může se psem chodit u nohy, otáčet se (obraty se psem), psa nechat přeskočit židli na povel „hop“ - vše jednoslovně, jasně a vše směrem ke psu. Klienti nejsou nijak pobízeni k tomu, aby celou akci sledovali. Terapeut klienta/y naoko ignoruje – všímá si jen psa. Ke klientovi opravdu ani nezvedá zrak či neotáčí hlavu (vše stačí sledovat periferním viděním). Naprosto nezúčastněně a jen jako pozorovatel ukázky se psem je přítomen další člen Týmu. Ten potom může případně usměrňovat případné nekorektní chování klientů. (odcházení pryč, agresivita, autoagresivita, apod.) Pokud se klient spontánně zapojí do interakce ihned, terapeut reaguje – zapojí klienta, ovšem se stejným klidným a jednoslovným nábojem – nemění míru energie, se kterou měl interakci se psem doposud. Klienta neusměrňujeme, pokud se prochází okolo canisterapeuta a psa během činnosti apod. Korektujeme jen běžné nežádoucí chování a projevy klienta, tak jako vždy. Nedoporučuje se vykonávat tuto část v prostorách, kde běžně po klientovi chceme činnost řízenou autoritou (např. vyučovací třída).

7) observační část canisterapie – speciální

Canisterapeut zná cíle klienta a zná možné techniky, jak se k cílům přiblížit, má nyní velkou šanci „přehrát“ techniku se psem a klient má možnost vše vidět „nanečisto“. V této fázi canisterapeut aplikuje techniku, která má probíhat mezi ním a klientem, na psa. Techniku začne canisterapeut aplikovat na psa. Nahlas psu vysvětluje vše, tak jak by to vysvětloval klientovi (canisterapeut musí vědět, jak psa usměrnit tak, aby reagoval podle potřeb canisterapeuta – to je součástí dovedností canisterapeuta, kynologie), pes reaguje správně a canisterapeut jej chválí. U části canisterapie observační – cílené je dobré, aby byl přítomen nejlépe jen klient, o jehož cíl nám v terapii jde. V této fázi může dokonce dojít i na interakci mezi dvěma terapeutickými psy, pokud je cílem (či výstupem) něco, co tyto dva terapeutičtí psi spolu mohou klientovi „ukázat“. Zde je velmi, velmi důležité, aby ukázka pro klienta byla vzorově správná tak, jak bychom si to představovali v následné aplikaci techniky s klientem. Klienta opět nikdo ke sledování akce nepobízí. Část základní vždy musí předcházet před částí speciální. Klient/i nyní již vědí, že na daném místě mají sledovat osobu se psem.

8) individuální část canisterapie – neinvazivní

Probíhá v místě, kde je vhodné relaxovat, doporučuje se velká měkká žíněnka či polštář s kuličkami. Místo by nemělo klienta evokovat k pohybu a aktivitě. Canisterapeut psa položí na polštář a v pohodlné poloze přisedne (přilehne) k němu. Klient vchází a je druhou osobou z Týmu uveden k polštáři a vyzván k přisednutí – dále se nechá klientovi volnost a každou eventuální interakci se podpoří výzva ke sdílení relaxace na polštáři. Nyní má klient možnost sám použít to, co viděl v observační část canisterapie – základní. Např. pohladit psa na zádi plnou dlaní. Někdy klient reaguje na osobu canisterapeuta – prohlíží si, testuje... Vše je v pořádku, má jít o klidnou část metody – není cílem, aby klient hladil psa. Opět klienta nepobízíme ke psu.

9) individuální část canisterapie – interaktivní

V této části aplikujeme techniku, kterou jsme „přehrávali“ se psem klientovi v observační část canisterapie – speciální.

V této fázi mnohdy pes hraje roli jen jako pasivní „pozorovatel“ ležící opodál. Další možností je, podle individuálního cíle klienta, společná vycházka se psem (po budově nebo venku v okolí) a to za pomoci dvou vodítek anebo speciálního postroje APPA³².

Kontrolní část:

10) rozbor dokumentace (video, foto, popis)

Canisterapeut průběžně porovnává záznamy – dokumentaci a interaktivně ji používá při eventuálním přehodnocování výstupů a cílů u klienta. Videozáznamy se mohou sestříhávat tak, aby mohly být porovnávány např. jen stěžejní pasáže (např. projevy a chování klienta vždy jen v určité situaci, pokaždé v jiný termín terapie), dále u videozáznamů je vhodné vyvolat schůzku Týmu a společně tento typ dokumentu připomínkovat – viz bod 11) např.

11) porada Týmu canisterapeuta

Canisterapeut, ale i jiný člen Týmu, má právo svolat poradu Týmu, pokud uzná za dobré – nutné něco k tématu prodiskutovat. Za typický příklad, kdy je nutná porada Týmu, je situace, kdy po více pokusech nebylo dosaženo přiblížení se k předjednanému výstupu a tedy je ohroženo dosažení cíle.

12) stanovení dalšího postupu, případně závěru

(pokud dojde k dalšímu postupu – viz Praktická část)

Další postup je konzultován na základě bodu 10) a nebo 11).

Závěrečná část:

13) shrnutí

Shrnutí vychází vždy z rozboru dokumentace, má být v písemné formě (viz bod 14), přednes Týmu může být formou seminární. Zejména by měly být zaznamenány základní situace: stanovené výstupy a cíle, čeho bylo dosaženo, jaké změny výstupů a cílů nastaly a proč, které se nepodařilo dosáhnout a proč. Nejlépe návrh na další pokračování práce s klientem – např. odkaz na metodu či organizaci, která může navázat, doplnit, pokračovat v rehabilitaci – terapii s klientem.

14) závěr písemnou formou pro každého v Týmu canisterapeuta

(Slovní hodnocení a další doporučení, kontakty na členy Týmu.)

Závěrečná zpráva by měla obsahovat i nosič videozáznamu či fotodokumentace, podle uvedených dohod může být i součástí prezentací na odborných seminářích anebo do závěrečných prací studentů VŠ, či jako podklad pro výzkum a vývoj v oblasti rehabilitace a sociálních služeb, terapií.

³² Pozn. autora: Speciální postroj APPA – pes je veden rodičem či terapeutem na vodítku a obojku či ohlávce. Dále má pes postroj – kšíry, nejlépe s kapsičkami, za tyto kšíry je upoutané odpružené vodítko (část vodítka je pružná), to vede k postroji pro klienta (nejčastěji „ledvinka“). Dále viz fotografie označená „APPA“.

6.2. Terapeutický pes - Connie

Pro účely projektu „Autismus a pes – metoda canisterapie specializovaná pro autisty“ byla vybrána ze smečky terapeutických psů ELVA HELP o.s. právě fena Connie. Connie je nyní (v roce 2010) šestiletá fena plemene velký (královský) pudl barvy černé. Její celé jméno je Connie z Hlubockého zámku a narodila se v Českých Budějovicích. Je od svých 18 měsíců vykastrována a trénována ke korektní interakci s autisty. Connie byla jedním rokem života odkoupena od chovatelky z Českolipska, která s ní měla plány chovatelské, od nichž upustila pro obecně malou poptávku o štěňata tohoto plemene. Tedy jednoduše řečeno, komerčně toto plemeno není v módě a proto jeho chov není finančně výhodný. ELVA HELP o.s. obdržela žádost o asistenčního psa k dítěti s autismem a hyperaktivitou z okolí Prahy, jehož sourozenec vykazoval senzitivitu na alergen z rostlinných pylů. Pro možnost, že senzitivita se rozšíří i na alergen ze psí srsti, byl tedy vzat do úvahy pouze pes plemene s typem srsti, která nedráždí svými alergeny. Služba asistenčního psa pro autistu je pro psa náročná nejen psychicky, ale i fyzicky, mělo by tedy jít i psa s větším tělesným rámcem nad 20 – 25 kg váhy. Takovou podmínku splňuje pudl rázu velký, nebo australský labradoodle. (labradůdl - speciální plemeno psa pro postižené osoby, www.doodle.estranky.cz). ELVA HELP tedy hledala jedince plemene pudl velký, protože labradoodle je v ČR velmi vzácný a toho času nebyla žádná možnost k odkupu. Organizace vykupuje nejlépe již roční zdravé, dobře vychované psy, důvodem jsou zejména finance, které tím ušetří. Výchova, krmení a péče, veterinární péče od štěněte po dospělost je finančně velmi nákladná a riziko, že se jedinec vyvine ve psa, který nemá 100% vlohy pro náročnou službu asistenčního psa, je poměrně velké, taktéž riziko zdravotní – tedy, že se v dospělosti u psa projeví různé vrozené vady, zejména dysplazie kyčelních kloubů, vady očí apod. ELVA HELP se ozvala na inzerci českolipské majitelky tehdy roční velké pudlice Connie. Fena byla testována na povahu i zdraví a jevila se velmi nadějně. Byla odkoupena, vykastrována a po rekonvalescenci byla zapojena do tréninku se zaměřením na techniky vhodné pro interakci s autisty. Fena byla po proškolení rodiny integrována do žádající rodiny s autistickým dítětem. Asi po měsíci byla tato integrace ukončena na žádost matky z důvodu pocitu velké zátěže při péči o psa. Teoretické školení a praktické nácviky prostě nemohou nahradit reálnou denní zkušenost, mnoho rodičů s dětmi zdravými nechce psa, protože pociťuje péči o něho jako velkou zátěž. Fena byla z projektu odvolána a dále pracovala v ELVA HELP o.s. jako terapeutická. Již po uvedeném měsíčním soužití v rodině s hyperaktivním autistou však fena vykazovala zvýšenou senzitivitu k dětem s autismem. Např. ve skupině dětí s kombinovanými vadami dala při možnostech volného pohybu vždy přednost kontaktu s dítětem, které mělo v diagnóze autismus. Pro tyto projevy bylo rozhodnuto, že fena Connie bude specialistkou pro tuto cílovou skupinu, jako pes terapeutický. Fena získala své pracovní jméno „Boný“. ELVA HELP dává terapeutickým psům jména logopedicky korektní, aby jejich eventuální vyslovení bylo pro klienty co nejsnazší (konzultováno s logopedem).

7. KAZUISTIKY

Během projektu, „Děti a žáci s autismem na Liberecku“³³, jsme techniku O-SCT aplikovali dosud 24 dětem a žákům s autismem, s různým stupněm mentální retardace a případně kombinacemi dalších disfunkcí a jiných diagnóz (např. epilepsie).

Do kazuistik jsem vybrala tři děti s diagnostikovaným autismem, jako zástupce tak zvané vysoce-funkčních, středně-funkčních a nízko-funkčních typů autistů.³⁴

Osobní data byla pozměněna.

7.1. Kazuistika I.

Popis zařízení

Základní škola praktická a Základní škola speciální
Husova 784
464 01
Frýdlant

„Škola je plně organizovaná, speciálně pedagogické zařízení spádového typu. Směřuje k naplnění kompetencí stanovených Rámcovým vzdělávacím programem pro základní vzdělávání. Poskytuje základní vzdělávání dětem se sníženými rozumovými schopnostmi, dětem se specifickými poruchami učení a chování natolik závažnými, že znemožňují i vzdělávání ve třídách zřízených pro žáky se zdravotním postižením v běžných ZŠ a dětem ze sociálně znevýhodněných rodin (žákům se speciálními vzdělávacími potřebami). Součástí školy jsou dvě elokované třídy Základní školy speciální při ÚSP Zeyerova 24 v Liberci. PŠ navštěvují i žáci přípravného stupně. Ve škole jsou mj. zařazeni žáci s DMO (dětská mozková obrna), lékařskou diagnózou autismus a více vadami. Ve škole se vzdělává přibližně 75 % žáků v ZŠ praktické a 25 % žáků v ZŠ speciální. Škola je úplná s 1. až 9. postupným ročníkem ZŠ praktické a s 1. a 2. stupněm ZŠ speciální. Počet žáků ve třídách ZŠ praktické je 6 – 12 žáků, ve třídách ZŠ speciální je do 6 žáků. V ZŠ praktické a ZŠ speciální se vyučuje ve třídách, kde je zařazeno více ročníků (tzv. skupinové vyučování), spoje se aktualizují pro každý školní rok.“³⁵ Canisterapie byla poskytována v zařízení třídy Základní školy speciální při ÚSP Zeyerova 24 v Liberci.

„Během 2. pololetí školního roku 2009/2010 se naše škola zapojila do projektu Děti a žáci s autismem na Liberecku. Do našeho odloučeného pracoviště v Liberci, Zeyerově ulici, začala každý pátek docházet fenka Connie se svou cvičitelkou paní A. Tvrdou z organizace Elva-Help. Na tomto pracovišti je v současnosti 5 žáků s diagnostikovaným autismem, o které pečujeme a vzděláváme je ve spolupráci se Speciálně pedagogickým centrem Turnov. Pro naše žáčky i pro nás – pedagogické pracovníky, byla canisterapie a pobyt pejska ve škole zcela novou zkušeností. Po počátečních rozpacích jsme si všichni zvykli a páteční režim dne jsme přizpůsobili pro práci s Connie. Děti pobývaly s Connie jak ve skupině, tak individuálně. Občas jsme museli i improvizovat. To, zda se práce s

33 Zdroj: http://www.autismus-liberec.cz/?page_id=2 (online: 01.10. 2009)

(Realizátorem projektu je Speciálně pedagogického centra pro děti s mentálním postižením a děti s autismem při ZŠ Turnov, Sobotecká 242 - příspěvková organizace.)

34 Nízko-funkční autista: autista s těžkou nebo hlubokou mentální retardací.

Středně-funkční autista: autista s lehkou až střední mentální retardací.

Vysoko-funkční autista: autista s mentálním vývojem v mezích normy nebo i v nadprůměru.

35 Zdroj: <http://www.zsps-frydlant.cz/> (online: 01.03.2011)

pejskem dětem líbila, lze vidět i na fotografiích, které si zájemci mohou prohlédnout jak na stránkách naší školy <http://www.zsps-frydlant.cz>, tak na stránkách <http://www.autismusapes.estranky.cz>.

Chtěla bych za všechny pedagogické pracovníky poděkovat paní A. Tvrdé i jejím spolupracovníkům za novou zkušenost a její trpělivost a těšíme se s Connie zase někdy na shledanou.“ Mgr. Jaroslava Smolová, ředitelka školy, Bc. Barbora Hodíková speciální pedagog.

Metoda byla poskytována ve formě skupinové a potom i individuální. Obecné cíle byly tyto: u skupinové formy terapie šlo o to, aby děti poznaly kostru komunikace a manipulace se psem tak, aby ve psu nevyvolaly obavy a tím pádem se nevystavily nebezpečí konfliktu se psem. U individuální formy šlo obecně o to, aby se děti dokázaly uvolnit, uklidnit a relaxovat a nabyly důvěry ke psu. To byly cíle obecné, důležité však bylo stanovit i cíle osobní – individuální. Zde jsme vycházeli zejména z výpovědí pedagogů a rodičů dětí. Jako v každé terapii i zde vycházíme z potřeb klienta – potřeb jeho zákonných zástupců a vychovatelů. Společně pak stanovíme cíl, který se následně snažíme naplnit prostřednictvím metody canisterapie – tedy terapeutického psa.“³⁶

Informace o klientovi

Leona

věk: 17 let

diagnóza: dětský autismus, těžká mentální retardace

symptomy:

Tichá, usměvavá dívka, která se projevuje velmi nesměle. Nemluví, motoricky je neobratná, často používá „koketní“ neverbální projev – pohled. Velmi dlouho jí trvá přijmout nové věci a situace, její reakce na vše nové jsou strach a úzkost. Projevují se smutkem a stáhnutím se do sebe, postáváním v rohu místnosti, strachem se na obávaný předmět či situaci i podívat. I z vyjádření rodičů Leonky je jen málokdy možné dívku vidět zcela uvolněnou a to jak psychicky, tak fyzicky.

Postup canisterapeuta

1) canisterapeutické šetření

Spolu s pedagogem, který věc projednával s rodičem klientky, jsme došli k závěru, že klientku zařadíme do projektu canisterapie.

2) stanovení výstupů a cílů

Spolu s pedagogem, který věc projednával s rodičem klientky, jsme určili jako základní cíl schopnost relaxace a podporu nácviku sociálních interakcí – podpora sebejistoty.

3) stanovení Týmu canisterapeuta

Týmem se stala pedagožka a ředitelka zařízení, dále canisterapeutka, asistent

³⁶ Zdroj: <http://www.autismus-liberec.cz/?p=361#comments> (online 01.03.2011)

canisterapeuta a fena Connie.

4) stanovení místa, časové dotace, četnosti

Skupinová terapie, ve které Leonka bude přítomna, se bude odehrávat v tělocvičně školy a individuální forma terapie proběhne ve třídě, kterou Leonka jinak nenavštěvuje. Terapie proběhne 1x za 14 dní vždy od 08.00 hodin do 10.30 (dle počtu klientů). Skupinová forma trvá obvykle 30 minut a terapie individuální vždy od 15 do 30 minut.

5) ošetření bezpečí a legislativy

Terapie bude nahrávána na videokameru, bude proveden zápis o průběhu terapie, u terapie je vždy přítomen zástupce klienta – pedagog. Videonahrávky i zápisy jsou vždy dostupné pedagogům, rodičům a pracovníkům SPC Turnov. Rodiče souhlas potvrdili svým podpisem³⁷.

Praktická část

6) observační část canisterapie – základní

Leonka stojí opodál a velmi pečlivě sleduje dění, otáčí zrak, hlavu i celé tělo tak ,aby viděla na terapeuta se psem. První canisterapeutická hodina probíhá bez vlastní iniciativy Leony. Již druhá hodina je pro Leonku zlomová – sama naznačuje že chce psa vést, velmi se zajímá o pomůcky canisterapeuta (hračky pro psa, sklenice s granulemi pro psa, hřeben, piktogramy uvedených předmětů). Observační část je neinvazivní, nicméně pokud klient sám zahájí iniciativu, je tato akceptována a je na ni reagováno. Leonka tak i na dalších sezeních velmi rychle přechází do spolupráce a reaguje i na pokyny terapeuta kterou hračku má psu hodit. Dívka je v této části canisterapie velmi radostná a děním plně zaujatá. Velmi „zdravě“ střídá zájem o psa i o osobu terapeuta, ale i o přisedící pedagogy, kterým neverbálně naznačuje, aby se dívali jak si hraje se psem, nebo krmí psa granulí.

7) observační část canisterapie – speciální

Není nutná k cílům klientky.

8) individuální část canisterapie – neinvazivní

Leonka vejde do třídy kde na prostorném polštáři leží terapeutický pes, vedle sedí terapeut. Relaxujeme. Žádné hračky, pamlsky. Leona si prohlédne situaci a její úsměv mizí. Stojí u dveří. Nechce se přiblížit. Ani po pokynu, aby přišla a přisedla si ke psu, se nechce pohnout a začíná i uhýbat pohledem jinam. Evidentně se necítí dobře. Terapeut si lehne vedle psa a psa lehce obejmě, komentuje svou činnost „Odpočinu si s pejskem“, „ležím u pejska“. Dívka vše pasivně a znechuceně pozoruje. Tuto část terapie ukončujeme.

9) individuální část canisterapie – interaktivní

Tuto část u Leony nezahajujeme, protože se velmi aktivně projevovale již při části observační.

³⁷ Viz příloha

Kontrolní část

10)rozbor dokumentace (video, foto, popis)

Zapsali jsme průběh terapie a vyjádřili jsme se k němu z pohledu terapeuta a z pohledu pedagoga: Pedagog byl překvapen jak Leonka aktivně reagovala při observační části. Nevšední byla podle pedagoga i míra projevované radosti dívky. Pedagog označil za standardní i nechuť k úkonům relaxace. Leona se uvolnit nedokáže a techniky vedoucí ke klidu a uvolnění nemá ráda.

11)porada Týmu canisterapeuta

Canisterapeut, speciální pedagog, ředitelka školy.

12)stanovení dalšího postupu případně závěru

(pokud dojde k dalšímu postupu – viz Praktická část)

Po poradě jsme ustanovili další postup. Leona bude nadále podporována k aktivitám v observační části terapie a nadále bude citlivě vyzývána k možnosti relaxace se psem. Jak relaxovat se psem ji bude ukazováno terapeutem i pedagogem.

Závěrečná část

13)shrnutí

Leonka nad očekávání dobře reagovala během observační části terapie. V individuální, neinvazivní části terapie Leonka v počátku zcela stagnovala a jen velmi pomalu nabývala důvěry a chuti tuto techniku přijmout. Leona si postupně přisedávala blíže k polštáři s ležícím psem. Při páté terapii si Leonka sedla na polštář ke psu, psa pozoruje a usmívá se. Za další dvě terapie se Leonka v kleče přibližuje ke psu tak že se ho dotýká tělem, někdy obličejem, ale hlavu si nepoloží, nohy si nenatáhne do lehu. Až na deváté terapii, tedy po půl roce terapie došlo k tomu že Leonka přišla a lehla si ke psu, položila si hlavu a zcela zřetelně se uvolnila. Na observační části se přitom stále ze psa těšila, spolupracovala, stala se obratnější v jemné motorice. Konkrétně ve vyndání jedné granule ze sklenice a přenesení ji ke psu.

Základním cílem bylo podpořit schopnost relaxace, podpořit rozvoj jemné motoriky a dovednost spolupráce při hře.

14)závěr písemnou formou pro každého v Týmu canisterapeuta

(slovní hodnocení a další doporučení, kontakty na členy Týmu)

Pedagogové získají písemný záznam o průběhu terapie u této kletky, fotografie a videozáznamy. Škola tyto dává k možnosti shlédnutí rodičům dětí, které se projektu canisterapie účastní. Dále má škola k dispozici další doporučení canisterapeuta, kontakty na členy Týmu.

7.2. Kazuistika II

Popis zařízení

„Základní škola,
Jablonec nad Nisou,
Liberecká 1734/31,
příspěvková organizace

Adresa školy: 466 01 Jablonec nad Nisou, Liberecká 1734/31
Právní forma: příspěvková organizace
IČO: 60254190
Zřizovatel školy: Liberecký kraj
Adresa zřizovatele: 461 80 Liberec 2, U Jezu 642/2a
Právní forma: kraj
IČO: 70891508

Charakteristika školy

Základní škola v Jablonci nad Nisou, Liberecká 1734/31 byla zařazena do sítě škol k 19.6.1996 a je pokračováním Speciální školy v Jablonci nad Nisou, Liberecká 31. Poskytujeme výchovu a vzdělání handicapovaným dětem. Svojí působností pokrýváme handicap od lehké mentální retardace po děti s kombinovanými vadami a těžkou mentální retardací.

Škola sdružuje:

- základní školu praktickou
- přípravný ročník pro děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí jako součást ZŠ praktické
- základní školu speciální
- přípravný stupeň
- školní družinu
- školní jídelnu
- školní jídelnu-výdejnu
- speciálně pedagogické centrum (SPC)

Školní vyučování probíhá ve třech budovách:

V hlavní budově v Jablonci nad Nisou, Liberecká 1734/31, sídlí všechny třídy praktické školy a 1 třída pomocné školy.

Na detašovaném pracovišti v Polní ul.č.10 jsou umístěny 2 třídy pomocné školy pro kombinovaně postižené děti, 2 třídy pro přípravný ročník pro děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí.

V další budově, v ul. J. Hory č.33, jsou 4 třídy pomocné školy a 1 třída přípravného stupně.

Základní škola speciální detašované pracoviště: J. Hory 33

Vzdělává žáky s těžkým mentálním či kombinovaným postižením. V jejích třídách postupuje vzdělávání individuálním tempem přizpůsobeným kolísavému zdravotnímu stavu a značné labilitě nervového systému hluboce mentálně a kombinovaně postižených dětí. U některých z nich je nutná značná redukce osnov, neboť jde o žáky se specifickými požadavky na vzdělávání v důsledku zdravotního stavu. Ten musí být bez výhrad

respektován.“³⁸

Canisterapie probíhala v budově, v ul. J. Hory č.33

Informace o klientovi

Ladislav (Lád'a)

věk: 12 let

diagnóza: atypický autismus, lehká mentální retardace

symptomy:

Lád'a je bystrý, mluví, motoricky je zdatný, rád si hraje s hračkami které vydávají nějaké zvuky. Spolupráci při hře se nevyhýbá. Na požádání mi půjčí svou hračku, po 10 vteřinách ale už pokukuje zda mu ji vrátím. Je spokojený pokud je zachována posloupnost zvuků u hračky. Lád'a je mohutnější postavy a na svůj věk vypadá starší, má sílu. Problematické je pro něj zvládnutí frustrace. Pokud Lád'a ihned nedostane to co chce, přechází celkem rychle do aktivní agresivity. Začne významně opakovat svůj požadavek, zvyšuje hlasitost a přidává nervózní rychlou chůzi v kruzích a naznačuje bouchnutí pěstí do něčeho či někoho. Reakce se rychle stupňuje a chlapec často přejde až v záchvat vzteku, kdy je třeba zamezit zranění ostatních i případné sebezranění jeho samotného. Personál uvádí, že Ládička musí klidnit dvě i tři pedagožky, metodou pevného uchopení a nabídky jiné činnosti nebo hračky.

Rodiče Ládi si nechají mnohé líbit, jeho maminka má často podlitiny na těle.

Ládík má mnohdy požadavky, které nejsou splnitelné (požaduje například pouze konkrétní barvu nápoje, pokud tak barevný nápoj nedostane – zlobí se a jiný pít nebude).

Postup canisterapeuta

6) canisterapeutické šetření

Spolu s pedagogem, který věc projednával s rodičem klientky, jsme došli k závěru, že klientku zařadíme do projektu canisterapie.

7) stanovení výstupů a cílů

Spolu s pedagogem, který věc projednával s rodičem klienta, jsme určili jako základní cíl zmírnit negativní prožívání frustrace, zejména nácvik půjčování hraček. Dále nácvikem prodloužit dobu emočního klidu mezi klientovým vznesením požadavku a splněním tohoto požadavku dospělou osobou.

8) stanovení Týmu canisterapeuta

Týmem se stala pedagožka a canisterapeutka, asistent canisterapeuta a fena Connie.

9) stanovení místa, časové dotace, četnosti

Skupinová terapie, ve které Lád'a bude přítomen, se bude odehrávat v rehabilitační místnosti a individuální forma terapie proběhne ve třídě, kterou Lád'a jinak nenavštěvuje. Terapie proběhne 1x za 14 dní vždy od 08.45 hodin do 11.00 (dle počtu klientů). Skupinová forma trvá obvykle 30 minut a terapie individuální vždy od 15 do 30 minut.

38 Zdroj: <http://www.zsliberecka31.cz/index.php> (online 01.03.2011)

10) ošetření bezpečí a legislativy

Terapie bude nahrávána na videokameru, vždy bude proveden zápis o průběhu terapie, u terapie bude přítomen zástupce klienta – pedagog. Videonahrávky i zápisy budou vždy dostupné pedagogům, rodičům a pracovníkům SPC Turnov. Rodiče souhlas potvrdili svým podpisem ³⁹.

Praktická část

6) observační část canisterapie – základní

Ládík sedí na židli a velmi pečlivě sleduje dění, otáčí zrak, hlavu i celé tělo tak, aby viděl na terapeuta se psem. První canisterapeutická hodina probíhá bez vlastní iniciativy chlapce, jen občas zopakuje terapeutovo poslední slovo. Již druhá hodina je pro Láďu zlomová – sám se zajímá o pomůcky canisterapeuta (hračky pro psa, sklenice s granulemi pro psa, hřeben, piktogramy uvedených předmětů), jakmile je vidí ihned je pojmenovává. Pokud pes poslechne během výcviku (např. „sedni!“), tak je chlapec spokojený a usměje se. Observační část je neinvazivní, nicméně pokud klient sám zahájí iniciativu, je tato akceptována a je na ni reagováno. Ládík tak i na dalších sezeních velmi rychle přechází do spolupráce a komunikuje s terapeutem. Na výzvu terapeuta psa krmí z ruky. Chlapec se ale už na čtvrtém setkání při základní observační části „nudí“, předměty už zná, reakce psa už předvídá. Začíná si hrát a věnuje dění jen mizivou pozornost. Je tedy čas na speciální část.

7) observační část canisterapie – speciální

Po běžném scénáři observační části canisterapie připojujeme pro Láďika cílené cvičení. Terapeut zaujme psa hračkou (nebo pamlskem), tak aby klient viděl a mohl pochopit co psa zaujalo. Pes sedí nebo leží a očima fixuje hračku. Terapeut scénu jasně nahlas pojmenuje „Pes chce hračku“. Terapeut stále drží hračku a vezme do druhé ruky měřič času (kuchyňská „minutka“). Vydá směrem ke psu jasný pokyn: „Koný, pokud budeš ležet, budeš klidná, potichu a usmívat se – dokud tento budík nezazvoní, tak ti dám hračku, kterou chceš!“ dále se terapeut psa zeptá „rozuměla jsi mi?“ a ještě jednou úkol zopakuje. Neverbálně vydá psovi pokyn „zůstaň!“⁴⁰ a natáhne časovač „minutku“ na 2 minuty. Časovač tiká. Ládík ztichl. Pozorujeme všichni fenu Koný. Fena zatím plní neverbální pokyn „zůstaň!“ - leží, nehýbe se. Po dvou minutách časovač zvoní. Terapeut řekne ke psu: „Byla jsi klidná, ležela jsi a usmívala se, budík zazvonil a já ti dám hračku kterou chceš“. Terapeut hodí psovi hračku. Pes radostně vybíhá. Ládík se směje. Napětí z čekání na zazvonění budíku se uvolnilo. Ukončujeme tuto část.

8) individuální část canisterapie – neinvazivní

U Láďika tuto část nezahajujeme, protože cíle stanovené u tohoto klienta vyžadují interaktivní techniky.

9) individuální část canisterapie – interaktivní

³⁹ Viz příloha

⁴⁰ Pozn. autora: Terapeut tento cvik ze psem musí mít předem nacvičený, gesto či posunek může být zcela libovolné, pro terapeutické psy neplatí žádný pevný popis posunků a slovních povelů.

Ládík má rád interaktivní hračky se zvukovým výstupem, zejména maketu mobilního telefonu – barevný dětský telefon, která má tři programy pro počítání, melodie a mluvené slovo. Tuto hračku na individuální části vždy ihned vyžadoval. Nyní tento „dětský telefon“ terapeut uschová k sobě. Ládík vejde do třídy kde na prostorném polštáři leží terapeutický pes, vedle sedí terapeut. Chlapec se rozhlédne a ihned hledá dětský telefon, za 5 vteřin již hlásí požadavek „Kde je telefon?!“ Terapeut přebírá iniciativu a Ládíkovi sděluje „telefon je u mě, Láďo, pokud si tady sedneš, budeš klidný, potichu a usmívat se – dokud tento budík nezazvoní, tak ti dám telefon, který chceš!“ Chlapec poslouchá a váhá. Terapeut si ověřuje zpětnou vazbu a úkol opakuje. Ládík si sedá vedle psa na polštář. Terapeut natahuje časovač na 2 minuty, Ládík sedí, je v klidu a snaží se i usmívat. Všichni čekáme. Po zazvonění časovače chlapec klidně sedí dál, jen svou pozornost upře na terapeuta. Ten mu klidně pomalu opakuje celou scénu s tím že jej chválí a potvrzuje, že si zaslouží slíbený telefon. Ládík hračku přebírá.

Kontrolní část

10)rozbor dokumentace (video, foto, popis)

Zapsali jsme průběh terapie a vyjádřili jsme se k němu z pohledu terapeuta a z pohledu pedagoga: Pedagog byl překvapen jak Ládík zvládl celou scénu v klidu.

11)porada Týmu canisterapeuta

Canisterapeut, speciální pedagog, asistent canisterapeuta.

12)stanovení dalšího postupu případně závěru

Po poradě jsme ustanovili další postup. Ládík bude nadále veden stejnou technikou. Doba na časovači se bude postupně prodlužovat, časem bude zvonění budíku nahrazeno jiným signálem a dále se bude postupovat podle individuálního vývoje.

Závěrečná část

13)shrnutí

Ládík velmi dobře spolupracoval. Při této technice se chlapec nedostal ani do nervozity a už vůbec ne do agresivity. Postupovat se musí pomalu a se zřetelem na pestrost dění. Ládík je velmi bystrý. Pes zde hraje sice jen okrajovou roli, přesto roli důležitou. Podařilo se během terapie vytvořit mezi psem a klientem důvěru. Chlapec se sice o psa sám aktivně nezajímá, ale pokud na psa terapeut poukáže v nějaké spojitosti, tak jej Ládík bere velmi vážně. Velkým úkolem bude dojít s Ládíkem až k úkolu, ve kterém budeme chtít, aby pochopil a v klidu přijal i nesplnění svého požadavku, pokud bude nereálný.

14) závěr písemnou formou pro každého v Týmu canisterapeuta

Pedagogové získají písemný záznam o průběhu terapie u tohoto klienta, fotografie a videozáznamy. Škola tyto dává k možnosti shlédnutí rodičům dětí, které se projektu canisterapie účastní. Pedagogové mají k dispozici další doporučení canisterapeuta a kontakty na členy Týmu.

7.3. Kazuistika III

Popis zařízení

Základní škola a mateřská škola
pro sluchově postižené, Liberec
E. Krásnohorské 921
460 01 Liberec 14

„Je jedinou školou tohoto typu v regionu Libereckého a Ústeckého kraje, které jsou naší spádovou oblastí pro přijímání žáků.

Komplex školy tvoří:

- *Základní škola pro sluchově postižené*
- *Mateřská škola*
- *Internát a školní družina*
- *Speciálně pedagogické centrum*
- *Školní jídelna*

Uvedené součásti školy jsou umístěny v moderním areálu na okraji města Liberce s dobrou dostupností místní dopravou. Posláním škol je komplexní péče v oblasti vzdělávání a výchovy dětí s různou úrovní sluchového postižení, případně s postižením kombinovaným, dále pak dětí s vadami řeči. Specifika škol spočívá především v 10ti leté školní docházce a pravidelné logopedické péči. Vzdělávání je zabezpečováno v rozsahu učebních osnov a plánů běžné základní školy, v případě potřeby vytváříme individuální vzdělávací programy. Docházku do školy je možné plnit jako denní nebo týdně s internátním pobytem. Začínáme prvním ročníkem, který má diagnostický charakter. Připravujeme žáky podle jejich individuálních schopností k orální či manuální komunikaci, kterou cíleně rozvíjíme. Mluvená nebo znaková řeč není pedagogy chápána jako cíl vzdělávání, ale jako prostředek, který vzdělávání umožňuje. V odborné činnosti klademe důraz na týmovou práci a vysokou profesionalitu speciálních pedagogů - logopedů, školního psychologa, sociální pracovníce a dalších externích odborníků. Význačnou pomocí nám je lékař foniatr, který má u nás pravidelné ordinační hodiny. Nezanedbatelnou úlohu plní i vychovatelky, které pečují o děti na internátě. Pro svůj rozvoj mají děti k dispozici moderní sportovní areál, saunu, bazén, keramickou dílnu, výtvarný atelier, počítačovou učebnu s Internetem, učebnu s interaktivní tabulí a další prostory, kde se mohou realizovat v mnoha zájmových oborech. Přijímání žáků do našich škol je možné i ve vyšších postupných ročnících. Je to v případech, kdy u dětí selhává integrace. Nabízíme rodičům těchto dětí nejprve časově omezené diagnostické pobyty. V případě zájmu rodičů a dětí upravujeme diagnostické pobyty na trvalé vřazení až do ukončení školní docházky, která je u sluchově postižených deset let. Dalším směrem naší speciálně pedagogické péče je vzdělávání dětí a žáků s poruchami řeči. Přednostně přijímáme děti s mnohočetnými dyslaliemi a děti s dysfázií. Otevíráme pro ně speciální třídy. Školní docházka je devítiletá.“⁴¹ (Fotodokumentace z canisterapie: <http://www.ssplbc.cz/index.php?p=skolni-aktivita&h=107> - online 22.04.2011)

Ve škole je speciální třída pro děti s autismem. Jsou v ní čtyři žáci ve věku od 10 – 12 let. V této třídě byl zahájen projekt canisterapie pro autisty. Mezi nimi je i chlapec na kterého se zaměříme v kazuistice.

⁴¹ Zdroj: <http://www.ssplbc.cz/index.php?p=informace-o-skole> (online 01.04.2011)

Informace o klientovi

Luboš

věk: 11 let

diagnóza: Atypický autismus, ADHD

symptomy:

Luboš je bystrý, mluví, motoricky je zdatný, je citlivý. Luboš je velmi senzitivní na své selhání. Také ho zlobí když on nebo ostatní neumí úkol splnit ihned na poprvé. Pokud se Lubošovi nepodaří hned napoprvé cokoli správně učinit, má silné projevy frustrace. Komentuje svůj nezdár obvykle i slovy „Chci umřít“ a odmítá dál pokračovat v jakékoli činnosti. Mnohdy se jeho monolog stočí jen na „Už chci jít domů! Školu nepotřebuju!“

Postup canisterapeuta

11) canisterapeutické šetření

Spolu s pedagogem, který věc projednával s rodičem klientky, jsme došli k závěru, že klienta zařadíme do projektu canisterapie.

12) stanovení výstupů a cílů

Spolu s pedagogem, který věc projednával s rodičem klienta, jsme určili jako základní cíl zmírnit negativní prožívání nezdaru, zejména nácvik sociálních situací. Nácvik sociálních dovedností a empatie.

13) stanovení Týmu canisterapeuta

Týmem se stala pedagožka a canisterapeutka, asistent canisterapeuta a fena Connie, šedá fena Máša a hnědá fena Amálka.⁴²

14) stanovení místa, časové dotace, četnosti

Skupinová terapie, ve které Luboš bude přítomen, se bude odehrávat ve třídě, kterou Luboš navštěvuje, jako součást vyučování. Terapie proběhne 1x za 14 dní vždy od 12.45 hodin do 13.30 hodin.

15) ošetření bezpečí a legislativy

Terapie bude fotodokumentována, vždy bude pedagogem proveden zápis o průběhu terapie, u terapie bude přítomen zástupce klienta – pedagog. Fotodokumentace i zápisy budou vždy dostupné pedagogům, rodičům a pracovníkům SPC Turnov. Rodiče souhlas potvrdili svým podpisem⁴³.

⁴² Pozn. autora: Máša a Amálka jsou terapeutické fenky malého plemene (do 6 kg váhy) - boloňský psík barevný

⁴³ Viz příloha

Praktická část

6) observační část canisterapie – základní

Luboš sedí na židli a velmi pečlivě sleduje dění, otáčí zrak, hlavu i celé tělo tak, aby viděl na terapeuta se psem. Terapeut vysvětluje co dnes bude na programu a drží psy na krátko. „Dnes budeme nacvičovat sociální dovednosti, budeme si hrát na veterinu. Dále bych chtěla, aby jste nám pomohli naučit něco nového Amálku.“ Luboš přikyvuje a volá na Mášu, ta k němu nemůže přijít – je na krátkém vodítku a terapeut ji drží. Terapeut vyzývá děti (3 chlapci a Luboš – speciální třída pro autisty), aby se rozhodly kdo bude veterinář a kdo majitel nemocného psa. Dále jakého psa budou chtít mít. Nejprve scénu z „veteriny“ zahraje terapeut s asistentem terapeuta. Ve scéně je ze strany majitele nemocného psa důležité zaklepání na dveře, pozdrav, vykání, dpovídání na otázky veterináře, apod.. Ze strany veterináře je to reakce na zaklepání na dveře, pozdrav, otázky na majitele psa, oznámení ceny za ošetření psa, zdvořilost, poděkování a pozdrav. 3 chlapci a Luboš se vystřídají v rolích majitelů i v rolích veterinárních lékařů. Terapeut má k tomuto nácviku pomůcky – dětskou hru „malý veterinář“ (maketa injekce, zkumavek, fonendoskop), obvaz, plastová lžička.

7) observační část canisterapie – speciální

V této části se zaměříme na podporu schopnosti empatie. Chlapci ve třídě již týden používají čtyři kartičky – piktogramy: tzv. Smajlíky. Jeden je s úsměvem, druhý je neutrální, třetí je smutný a čtvrtý je smutný a pláče, má slzy. Tyto piktogramy si terapeut vezme k sobě. Nejprve terapeut předvede zvládnutý cvik s fenou Mášou (je vybrán cvik, který fena Amálka opravdu neumí). Máša cvik plní. Terapeut vyzývá Luboše a ostatní k tomu aby ukázali na piktogram, který znázorňuje to jak se nyní Máša cítí. Ke stejnému cviku je vyzvána i Amálka, ta však cvik nezná a tedy jen rozpačitě přešlapuje. Terapeut Amálku pomalu doprovodí ke splnění cviku a pochválí ji. Zde je důležitá otázka na emoce Amálky, chlapci mají označit jak se fenka asi cítí (po té co cvik sama nezvládla). Luboš vybírá piktogram smutku se slzami. Terapeut ale vybízí aby se sám podíval, že Amálka nepláče a dokonce vesele mává ocáskem. Luboš se nad tím zamýšlí a opravuje se.

8) individuální část canisterapie – neinvazivní

U Luboše tuto část nezahajujeme, protože cíle stanovené u tohoto klienta vyžadují interaktivní techniky.

9) individuální část canisterapie – interaktivní

V této třídě v rámci nácviků sociálních dovedností je nutná skupinová forma, individuálně se však chlapcům věnujeme. Například při vycházkách se psy má každé dítě jednoho psa na vodítku. Terapeut sleduje chlapce a individuálně korektuje držení vodítka, dávání pokynů psovi, tempo pohybu, směr pohybu a plnění úkolů (např. obejít se psem strom a vrátit se na stanoviště). Pochvala za korektní plnění úkolů je vždy skupinová. Terapeut pojmenovává individuálně co se komu povedlo a také hodnotí pozitiva celé skupiny. Děti si tímto cvičí soustředění, plánování - rozvahu, schopnost kooperace, verbální i neverbální komunikaci, zvyšují si sebevědomí apod. .

Kontrolní část

10) rozbor dokumentace (video, foto, popis)

Zapsali jsme průběh terapie a vyjádřili jsme se k němu z pohledu terapeuta a z pohledu pedagoga: Pedagog ocenil role psů v nácvicích sociálních dovedností, děti byly motivované. Někteří z chlapců mají v diagnóze i poruchy soustředění spojené s hyperaktivitou – zde se projevuje vliv canisterapie při nácviku soustředění a rozvahy k docílení úkolu.

11) porada Týmu canisterapeuta

Canisterapeut, speciální pedagog, asistent canisterapeuta.

12)stanovení dalšího postupu případně závěru

Po poradě jsme ustanovili další postup. Vzhledem k tomu že chlapci jsou v citlivém období puberty, začíná se projevovat u nich zcela individuálně změny nálad a chování. Je třeba konzultovat aktuální vývoj s pedagogem předem pro přípravu na každé terapeutické setkání. Výstupy a cíle v terapii zůstávají beze změn.

Závěrečná část

13)shrnutí

Luboš i ostatní děti spolupracovali a byli motivovaní.

Aby hyperaktivní dítě mohlo splnit úkol – např. posadit psa, musí se samo uklidnit. Soustředit se na postup v činnosti. Nejprve oslovit psa jeho jménem. Potom velet „sedni!“, když pes usedne, odměnit ho připravenou granulkou v ruce.

Právě rozvážná koordinace těchto úkonů je výstupem terapie, cílem je nácvik soustředění a bonusem je prožitek úspěchu z toho, že pes poslechne – dítě má pocit kontroly nad psem. Další pozitivum je např. samotná komunikace se psem, na psa hovoříme krátce – musíme klidně a jasně sdělit co po psu chceme: „ke mně!“, „nesmíš!“, „hodný“, apod..To podporuje nácvik soustředění, plánování a trpělivost. Následuje sociální odměna v podobě toho, že zvíře – pes vykoná co po něm chceme – rozumí nám. Tento pocit úspěchu a sounáležitosti je velmi intenzivní a tedy i motivující.

14)závěr písemnou formou pro každého v Týmu canisterapeuta

Pedagog získá písemný záznam o průběhu terapie u tohoto klienta, fotografie a případné videozáznamy. Škola tyto dává k možnosti shlédnutí rodičům dětí, které se projektu canisterapie účastní. Dále má k dispozici písemné další doporučení canisterapeuta a kontakty na členy Týmu.

8. VÝZKUM VLIVU ZVÍŘETE NA DÍTĚ S AUTISMEM

8.1. Úvod k výzkumu

Jako metodu výzkumu jsem zvolila nestandardizovaný dotazník, který jsem zkoncipovala z cílem ověřit a popsat spontánní vliv domácího zvířete na dítě s autismem či poruchou autistického spektra (dále PAS). Dotazníky jsem vytiskla a díky pomoci SPC Turnov a ZŠ speciálním v Libereckém kraji jsem oslovila rodiny, které mají ve vlastní péči dítě s diagnostikovaným autismem či PAS. Vyplněný dotazník mi vrátilo 35 rodin. V dotazníku se ptám zejména na interakce dítěte se zvířaty, na způsob komunikace dítěte s rodiči, ale i na to, jak eventuální rodinné zvíře vnímá rodič dítěte a podobně. Přesné znění dotazníku je v příloze. Odpovědi na otázky jsem následně použila pro porovnání dvou základních skupin – rodin, které doma zvíře nemají a rodin, které zvíře (zvířata) mají. Pro podrobnější náhled jsem ještě vytvořila další dvě skupiny – rodiny se zvířetem jiným než je pes a rodiny se psem. Ze získaných dat jsem se snažila vytěžit co nejvíce možných závěrů, které plynou z rozdílu, zda rodina zvíře vlastní či nikoli. Ve všech případech uvádím, se kterými daty jsem pracovala, které skupiny jsem porovnávala, odůvodnění – z čeho vycházím a nakonec hypotézu – mou domněnku podloženou odůvodněním. Hodnoty udávám v procentech a znázorním ve sloupcích, jejichž výška udává procentuální hodnotu. Vždy nejprve uvádím sloupec s hodnotou 100%. Na závěr shrnuji data, získaná z konkrétní oblasti, do přehledné tabulky.

8.2. Otázka číslo 1

Jako první nás bude zajímat rozhodující informace o tom, zda je v rodinách pečujících o dítě s autismem chováno nějaké domácí zvíře.

Otázka zněla: **Máte doma nějaké zvíře ?**

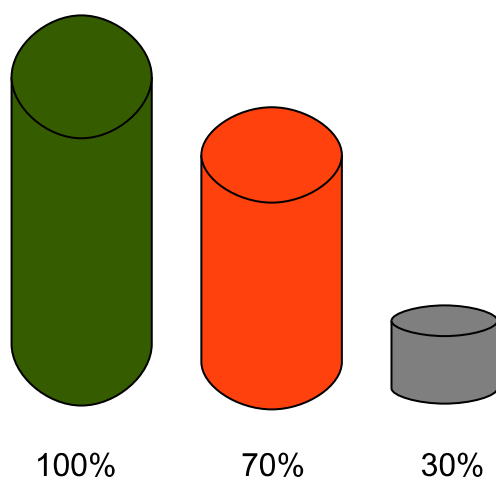
Rodiče pouze zřetelně označili odpověď ano, nebo odpověď ne.

Odůvodnění:

Vzhledem k tomu, že péče o dítě s autismem si vyžaduje velmi mnoho času a energie rodičů, domnívám se, že chování domácího zvířete by zatížilo rodiče o další množství času a námahy.

Domněnka č.1: Počet rodin pečujících o dítě s autismem, kde je chováno nějaké domácí zvíře, bude výrazně menší než počet rodin, které pečují o dítě s autismem a žádné zvíře nechovají.

Výsledek výzkumu *Graf č.2:*

100% všechny dotazované rodiny.

70 % dotazovaných uvedlo, že mají doma nějaké zvíře.

30% uvedlo, že zvíře nemají.⁴⁴

⁴⁴ *Pozn. autora:* Sama jsem byla mile překvapena, že 70% rodin, které pečují o dítě s autismem, zvíře chová. Dále mohu jen doplnit, že ze 30% rodin, které zvíře nemají jich několik navíc uvedlo, že by zvíře měli velmi rádi, ale nedovolují to např. bytové podmínky (malý byt, zákaz chovu zvířat v domě apod.).

8.3. Otázka číslo 2

Nyní se zaměříme na rodiny, které mají doma zvíře.
(Zajímá nás druh zvířete, které rodina vlastní.)

Otázka zněla: **Pokud máte zvíře – zvířata, jaké?**

Rodiče označili či doplnili, jaký druh zvířat/zvířete mají – šlo o tuto škálu:

Kočka, pes, křeček, morče, králík, ptáček, rybky, želva, ještěrka.

Tato zvířata jsem rozdělila do dvou skupin podle jednoho základního znaku, který vychází z etologie zvířete - z jeho přirozeného chování:

Skupina a)

Zvířata s přirozeným sociálním chováním (smečka, hejno), které se z vlastní iniciativy angažují v interakci s člověkem. Tím mám na mysli přímo to, že zvíře reaguje vždy, když člověka uvidí (vítá ho: štěká, mňouká, štěbetá, fyzicky se chce k člověku přiblížit či dotknout). Zvíře živě reaguje na známé slovo – své jméno, či zvuk – zapískání, zatleskání, zavolání, apod. (fyzicky se chce k člověku přiblížit či dotknout). Zvíře samo často zahajuje interakci – chce fyzický kontakt (chce hladit - mazlit, hrát si, přilehnout si, usednout na rameno, atd.). Zvíře samo vnímá člověka jako svého partnera pro komunikaci a interakci.

- Pes, kočka, ptáček

Skupina b)

Zvířata bez schopnosti mít z vlastní iniciativy interakci s člověkem. Přímo tím mám na mysli to, že zvíře nereaguje na známé slovo, nevyhledává fyzickou blízkost člověka a samo nezahajuje s člověkem interakci – člověka toleruje, nemusí se ho bát, ale člověk rozhodně není pro toto zvíře partner pro komunikaci a interakci.

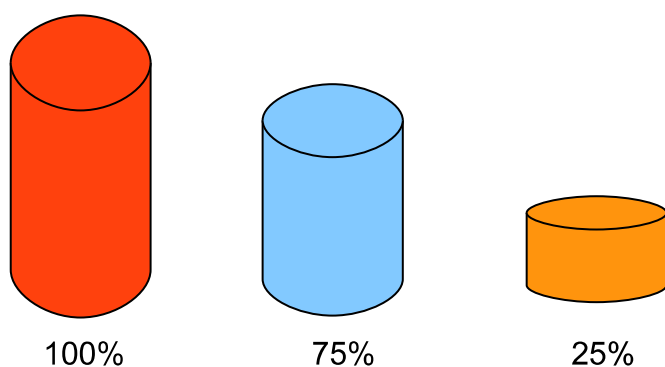
- Křeček, morče, králík, želva, rybky, ještěrka

Odůvodnění:

Domnívám se, že zvířata s přirozeným sociálním chováním, které jsou schopny z vlastní iniciativy interakce s člověkem, mají větší nároky na péči. Taková zvířata vyžadují nejen ustájení a krmení, ale i stimulaci psychickou a sociální, jako je např. projev sounáležitosti – hlazení, hra, výcvik, trénink, přímá - cílená komunikace směrem ke zvířeti atd. Pokud tato zvířata nejsou tímto směrem uspokojována, dochází u nich k projevům frustrace (nervozita, apatie, apod.). Časová dotace základní péče je dokonce menší než časová dotace uvedené stimulace v celkovém pohledu na náročnost chovu zvířete v rodině.

Domněnka č.2: Rodin, které mají doma zvíře ze skupiny **a)** bude výrazně méně než rodin se zvířaty ze skupiny **b)** .

Výsledek výzkumu *Graf č.3:*

100% - rodiny které uvedly, že mají nějaké zvíře

75% uvedlo že mají doma zvíře ze skupiny **a)**:

psa, kočku a nebo ptáčka (nejčastěji kombinace dvou z těchto zvířat).

25% uvedlo že mají zvíře ze skupiny **b)**:

křečka, morče, ještěrku, želvu, rybky.

8.4. Otázka číslo 3

Nyní nás zajímá, zda je zvířetem v rodině přímo pes.

Otázka zněla: **Pokud máte zvíře – zvířata, jaké?**

Rodiče označili či doplnili, jaký druh zvířat/zvířete mají – šlo o tuto škálu:

- Kočka, pes, křeček, morče, králík, ptáček, rybky, želva, ještěrka.

Rozdělila jsem tedy dotazníky na ty s označeným psem a ostatní.

Odůvodnění:

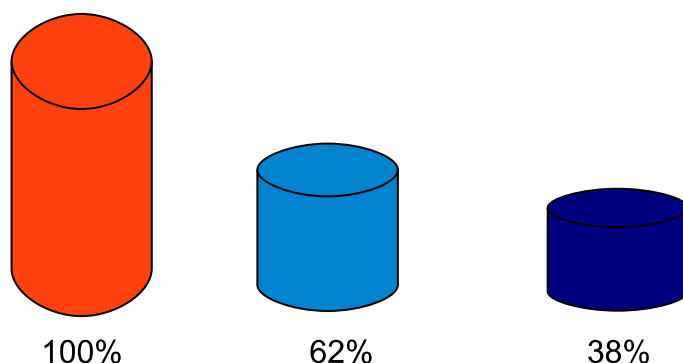
Psa považuji za zvíře s nejpropracovanějším sociálním chováním ze všech výše uvedených zvířat. Pes má přirozenou potřebu být neustále v interakci s člověkem a komunikace s ním je pro psa naprosto přirozená, a hlavně nutná pro normální soužití bez konfliktů. Vliv má jistě také délka doby domestikace psa domácího.⁴⁵

Pes je ale také asi nejvíce náročné zvíře na chov v rodině. Pes potřebuje nejen adekvátní ustájení, venčení a potravu, ale právě ony sociální stimuly – kontakty: hru, mazlení, psychickou práci – výcvik, trénink, jasné směřování, ukotvování svého místa „ve smečce“ a hranic co smí a co ne, také podle temperamentu i fyzické vybití. Chov psa je tedy velmi náročný na čas a energii svého majitele.

Domněnka č.3:

Domnívám se, že psa jako rodinné zvíře bude mít jen minimum rodin pečujících o dítě s autismem. Tedy konkrétně – počet rodin s jiným zvířetem než psem bude výrazně vyšší.

Výsledek výzkumu Graf č.4:

100% - rodiny, které uvedly že mají nějaké zvíře

62% ...rodin má psa

38% ...rodin má jiné zvíře než psa

Z celkového počtu dotazovaných rodin je to 70% rodin, které mají doma nějaké zvíře.

Z celkového počtu dotazovaných rodin je to 43% rodin, které mají doma psa.

⁴⁵ Pozn. autora: Například pes, oproti vlku, plně chápe význam lidského gesta ukázáním rukou – prstem do nějakého směru. Pes se ukázaným směrem ohlédne – vlk nikoli, gesto nechápe.

8.5. Otázka číslo 4

Nyní nás zajímá interakce až komunikace mezi dítětem a psem v rodině.

Otázka zněla: **Pokud máte psa, reaguje dítě na vašeho psa běžně takto:**

Rodiče označili či doplnili i více možností, které dotazník nabízí.

Zcela psa ignoruje. Rádo psa pozoruje. Často se psa dotýká. Bojí se psa vždy. Bojí se psa, když štěká. Všimá si psa, jen když se pes pohybuje. Všimá si psa, jen když je pes v klidu. Psa plně akceptuje, ale bez výraznějších reakcí. Nechce psa vidět. Nebojí se psa. Hraje si se psem. Krmí psa. Pronásleduje psa. Nechce se psa dotýkat.

Rozdělila jsem označené či doplněné odpovědi podle jejich obsahu na 3 základní skupiny:

Korektní reakce – Nekorektní reakce – Ignorace.

Odůvodnění:

Korektní reakce: reakce, která neohrožuje dítě konfliktem se psem (dotýká se psa, pozoruje psa, akceptuje psa, hra se psem, nebojí se psa – to vše v rodinném psu nevyvolává strach, nejistotu nebo zlobu a tedy přímo nehrozí mezi dítětem a psem konflikt)

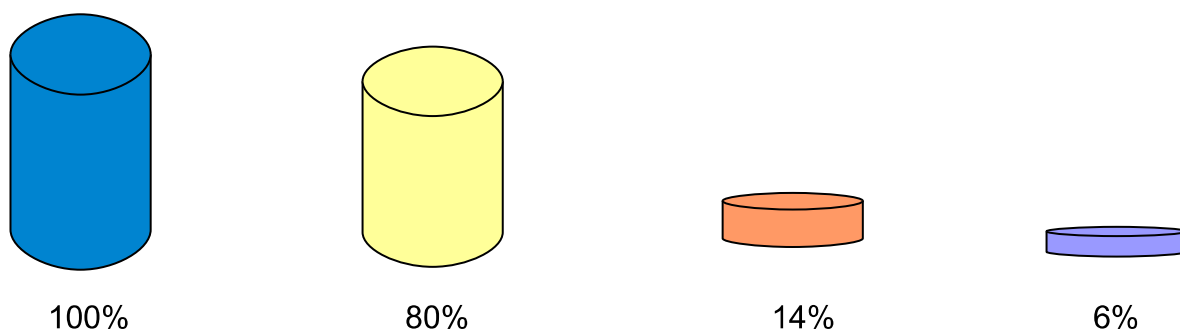
Nekorektní reakce: reakce, která ohrožuje dítě konfliktem se psem (projevuje strach ze psa, pronásleduje psa - to vše v rodinném psu může vyvolávat strach, nejistotu nebo zlobu a tedy může hrozit konflikt)

Ignorace: spadá do korektních reakcí (konflikt nehrozí), ale nevypovídá o existenci interakce mezi dítětem a psem, proto ji zaznamenávám zvlášť.

Domněnka č.4:

Domnívám se, že převážná většina (více než 70%) dětí bude mít korektní reakce na svého rodinného psa.

Výsledek výzkumu Graf č.5:

100% - rodiny, které uvedly, že mají psa.

80% ...dětí má korektní reakce vůči psu

14% ...dětí má nekorektní reakce vůči psu

6%dětí psa ignoruje

8.6. Otázka číslo 5

Nyní nás zajímá nejčastější způsob komunikace dítěte s rodičem v rodinách, které nemají žádné zvíře.

Otázka zněla: **Způsob komunikace dítěte (jak dítěti rozumím a dítě rozumí mně):**

Rodiče označili či doplnili i více možností, které dotazník nabízí.

Řeč těla. Broukání – zvuky pohody či nevole. Vlastní slova. Znaková komunikace. Několik slov. Dobrá slovní zásoba. Výborná slovní zásoba. Kartičky s piktogramy. Ukazuje, co chce.

Rozdělila jsem označené či doplněné odpovědi podle jejich obsahu na 4 základní skupiny, s tím, že pokud rodič označil, že dítě komunikuje verbálně (slova) i kartičkami s piktogramy (např. VOKS) – zařadila jsem tento dotazník ke skupině „slova“, jakožto k účelnější schopnosti komunikace:

Slova – Znaky – Piktogramy – Broukání

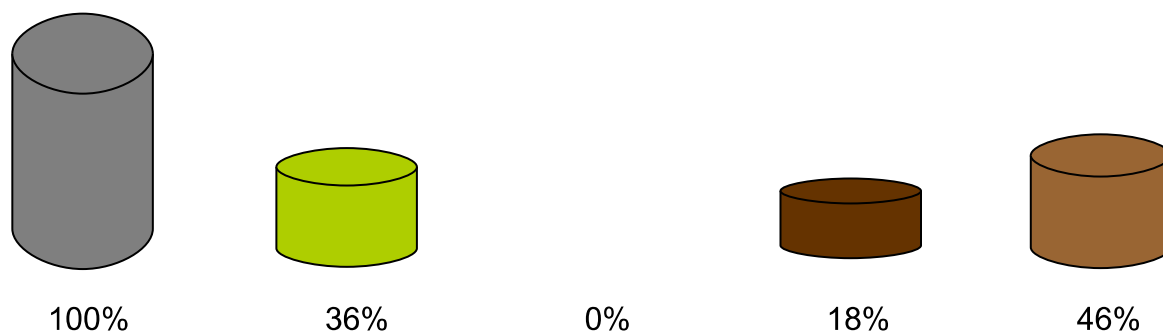
Odůvodnění:

Zvíře v domácnosti je motivací k interakcím a komunikaci, uvolňuje stres a jeho způsob komunikace je nekomplikovaný – přímý (zvíře dává najevo to, co opravdu zrovna prožívá, nepřetvařuje se, nefabuluje, nepoužívá sarkasmus či dvojsmyslnost, nevtipkuje, atd. - pro dítě s autismem těžko pochopitelné komunikační obraty). Zvíře je také objektem k pozorování, jak s ním jiní členové rodiny komunikují.

Domněnka č.5:

Domnívám se, že děti, které zvíře doma nemají, budou častěji (více než 1x tolik) používat jako způsob komunikace broukání a řeč těla, než děti z domácností, kde mají zvíře.

Výsledek výzkumu Graf č.6:

100% - rodiny, které uvedly, že nemají žádné zvíře.

36% komunikuje účelně verbálně – slova

0% komunikuje účelně alternativním či augmentativním způsobem – znakování

18%komunikuje účelně alternativním či augmentativním způsobem – piktogramy

46%komunikuje řečí těla, a nebo broukáním (zvuky) pohody či nelibosti

8.7. Otázka číslo 6

Nyní nás zajímá nejčastější způsob komunikace dítěte s rodičem, v rodinách s nějakým zvířetem – jiným než psem

Otázka zněla: **Způsob komunikace dítěte (jak dítěti rozumím a dítě rozumí mně):**

Rodiče označili či doplnili i více možností, které dotazník nabízí.

Řeč těla. Broukání – zvuky pohody či nevole. Vlastní slova. Znaková komunikace. Několik slov. Dobrá slovní zásoba. Výborná slovní zásoba. Kartičky. Ukazuje, co chce.

Rozdělila jsem označené či doplněné odpovědi podle jejich obsahu na 4 základní skupiny, s tím, že pokud rodič označil, že dítě komunikuje verbálně (slova) i kartičkami (např. VOKS) – zařadila jsem tento dotazník ke skupině „slova“, jakožto k účelnější schopnosti komunikace:

Slova – Znaky – Kartičky – Broukání.

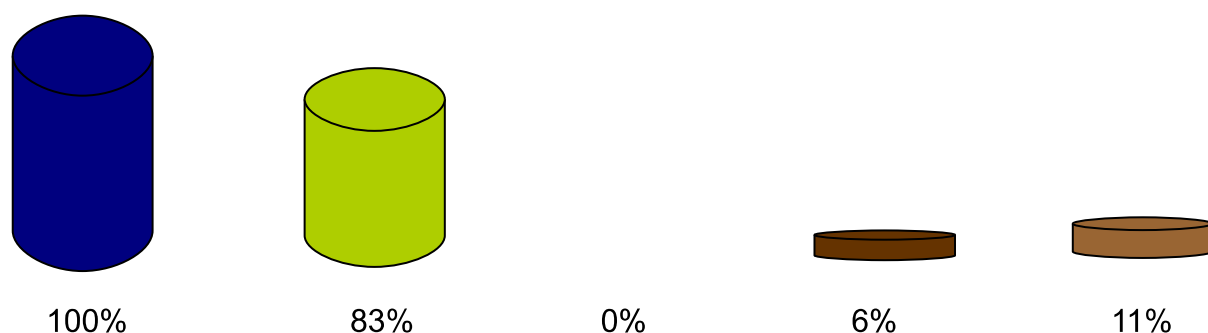
Odůvodnění:

Zvíře v domácnosti je motivací k interakcím a komunikaci, uvolňuje stres a jeho způsob komunikace je nekomplikovaný – přímý (zvíře dává najevo to, co opravdu zrovna prožívá, nepřetvařuje se, nefabuluje, nepoužívá sarkasmus či dvojsmyslnost, nevtipkuje, atd. - pro dítě s autismem těžko pochopitelné komunikační obraty). Zvíře je také objektem k pozorování, jak s ním jiní členové rodiny komunikují.

Domněnka č.6:

Domnívám se, že děti z domácností, kde mají jiné zvíře než psa, budou častěji (min. 1x tolik) používat jako způsob komunikace verbální komunikaci, než děti, které zvíře doma nemají.

Výsledek výzkumu Graf č.7:

100% - rodiny, které uvedly, že mají nějaké zvíře – jiné než psa.

83% komunikuje účelně verbálně – slova

0% komunikuje účelně alternativním či augmentativním způsobem – znakování

6%.....komunikuje účelně alternativním či augmentativním způsobem – kartičky

11%.....komunikuje řečí těla a nebo broukáním (zvuky) pohody či nelibosti

8.8. Otázka číslo 7

Nyní nás zajímá nejčastější způsob komunikace dítěte s rodičem, v rodinách s nějakým zvířetem – jiným než psem

Otázka zněla: **Způsob komunikace dítěte (jak dítěti rozumím a dítě rozumí mně):**

Rodiče označili či doplnili i více možností, které dotazník nabízí.

Řeč těla. Broukání – zvuky pohody či nevole. Vlastní slova. Znaková komunikace. Několik slov. Dobrá slovní zásoba. Výborná slovní zásoba. Kartičky. Ukazuje, co chce.

Rozdělila jsem označené či doplněné odpovědi podle jejich obsahu na 4 základní skupiny, s tím, že pokud rodič označil, že dítě komunikuje verbálně (slova) i kartičkami (např. VOKS) – zařadila jsem tento dotazník ke skupině „slova“, jakožto k účelnější schopnosti komunikace:

Slova – Znaky – Kartičky – Broukání.

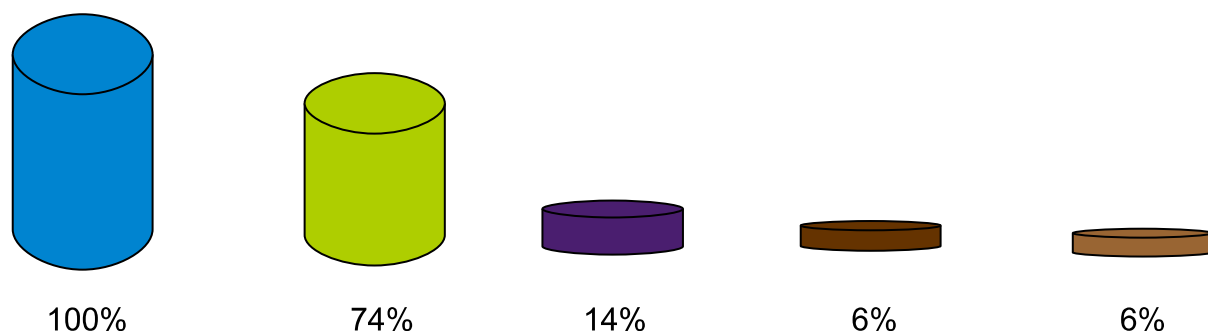
Odůvodnění:

Pes v domácnosti je motivací k interakcím a komunikaci, uvolňuje stres a jeho způsob komunikace je nekomplikovaný – přímý (pes dává najevo to, co opravdu zrovna prožívá, nepřetvařuje se, nefabuluje, nepoužívá sarkasmus či dvojsmyslnost, nevtipkuje, atd. - pro dítě s autismem těžko pochopitelné komunikační obraty). Pes je také objektem k pozorování, jak s ním jiní členové rodiny komunikují. Vůči psu běžně používáme jak verbální komunikaci, tak v podstatě znakování – gesta (řekneme „pojď sem!“ a přitom ukážeme prstem před sebe, nebo si pláceme rukou do stehna).

Domněnka č.7:

Domnívám se, že děti s autismem z rodin, ve kterých chovají psa, budou vykazovat častěji schopnost a dovednost komunikace s rodiči formou verbální a budou používat znakování (gesta) oproti dětem, které zvíře doma nemají.

Výsledek výzkumu Graf č.8:

100% - rodiny které uvedly, že mají psa.

74% komunikuje účelně verbálně – slova

14% komunikuje účelně alternativním či augmentativním způsobem – znakování

6% komunikuje účelně alternativním či augmentativním způsobem – kartičky

6% komunikuje řečí těla anebo broukáním (zvuky) pohody či nelibosti

8.9. Otázka číslo 8

Nyní nás zajímá, jak vnímají domácí zvíře rodiče – pečovatelé o dítě s autismem.

Otázka zněla: **Pokud máte doma nějaké zvíře – jak ho vnímáte Vy (rodič) ?**

Rodiče označili z více možností, které dotazník nabízí:

Překáží - vadí mi. Je to jen starost navíc. Oživuje domácnost - jinak mě nezajímá. Máme zvíře jen kvůli dětem - jinak mě nezajímá. V kontaktu s ním relaxuji. Je to přítel – člen rodiny. Na chvíli s ním se vždy těším. Neumím si život bez něho představit.

Rozdělila jsem odpovědi na tři skupiny:

A) Negativní vnímání zvířete (Překáží - vadí mi. Je to jen starost navíc.)

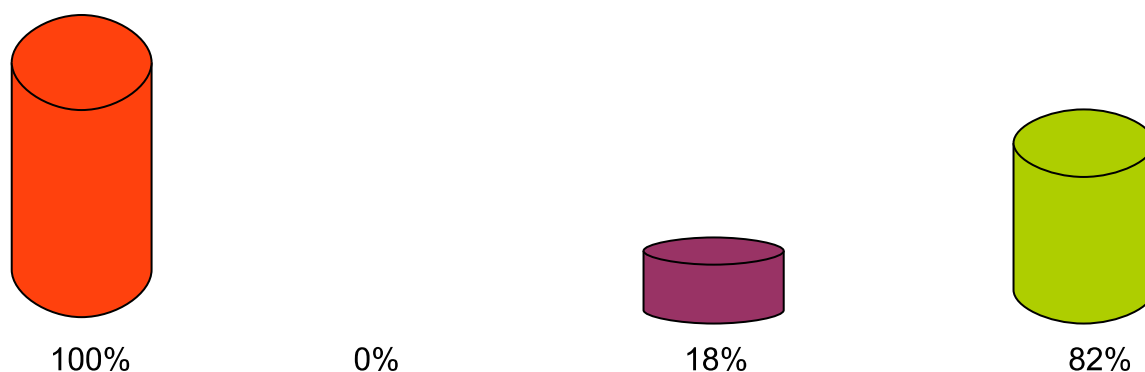
B) Neutrální vnímání zvířete (Oživuje domácnost - jinak mě nezajímá. Máme zvíře jen kvůli dětem - jinak mě nezajímá.)

C) Pozitivní vnímání zvířete (V kontaktu s ním relaxuji. Je to přítel – člen rodiny. Na chvíli s ním se vždy těším. Neumím si život bez něho představit.)

Domněnka č.8:

Domnívám se, že bude výrazně převyšovat pozitivní vnímání zvířete nad neutrálním a negativním vnímáním.

Výsledek výzkum Graf č.9:

100% - rodiny které uvedly, že mají nějaké zvíře

0% - negativní vnímání zvířete

18% - neutrální vnímání zvířete

82% - pozitivní vnímání zvířete

9. SHRnutí

9.1. Tabulky k porovnání výsledků průzkumu

Tabulka č. 4 *Forma komunikace, užívaná v souvislosti s držetím zvířete v domácnosti a podle druhu tohoto zvířete u rodin s autistickým dítětem.*

Komunikace dítěte s PAS	Rodina bez zvířete (%)	Rodina se zvířetem (%)	Jiné zvíře než pes (%)	Pes (%)
Verbální - slova	36	83	83	74
Znakování	0	14	0	14
Kartičky	18	6	6	6
Řeč těla a broukání	46	11	11	6

Tabulka č. 5 *Jak vnímají domácí zvíře rodiče – pečovatelé o dítě s autismem.*

A) – negativní B) – neutrální C) – pozitivní

Způsob vnímání zvířete rodičem	Počet v %
A) Negativní vnímání zvířete	0,00%
B) Oživuje domácnost - jinak mě nezajímá	9,00%
B) Máme zvíře jen kvůli dětem - jinak mě nezajímá	9,00%
C) V kontaktu s ním relaxuji	4,00%
C) Je to přítel – člen rodiny	43,00%
C) Na chvíli s ním se vždy těším	9,00%
C) Neumím si život bez něho představit	26,00%

9.2. Výsledky průzkumu

Domněnka č.1: Počet rodin pečujících o dítě s autismem, kde je chováno nějaké domácí zvíře, bude výrazně menší než počet rodin, které pečují o dítě s autismem a žádné zvíře nechovají.

- **Tato domněnka se nepotvrdila.** Počet rodin se zvířetem byl větší než počet rodin bez zvířete.

Domněnka č.2: Rodin, které mají doma zvíře ze skupiny **a)** bude výrazně méně než rodin se zvířaty ze skupiny **b)**

sk. **a)** Zvířata s přirozeným sociálním chováním (smečka, hejno), které z vlastní iniciativy aplikují i v interakci s člověkem.

- Pes, kočka, ptáček

sk. **b)** Zvířata bez schopnosti mít z vlastní iniciativy interakci s člověkem.

- Křeček, morče, králík, želva, rybky, ještěrka

- **Tato domněnka se nepotvrdila.** Rodin, které mají doma zvíře ze skupiny **a)** bylo více než rodin se zvířaty ze skupiny **b)**

Domněnka č.3: Domnívám se, že psa jako rodinné zvíře bude mít jen minimum rodin pečujících o dítě s autismem. Tedy konkrétně – počet rodin s jiným zvířetem než psem bude výrazně vyšší.

- **Tato domněnka se nepotvrdila.** Rodin, které mají doma psa je více než rodin které mají jiné zvíře než psa.

Domněnka č.4: Domnívám se, že převážná většina (více než 70%) dětí bude mít korektní reakce na svého rodinného psa.

- **Tato domněnka se potvrdila.**

Domněnka č.5: Domnívám se, že děti, které zvíře doma nemají, budou častěji (více než 1x tolik) používat jako způsob komunikace broukání a řeč těla, než děti z domácností, kde mají zvíře.

- **Tato domněnka se potvrdila.**

Domněnka č.6: Domnívám se, že děti z domácností, kde mají jiné zvíře než psa, budou častěji (min. 1x tolik) používat jako způsob komunikace verbální komunikaci, než děti, které zvíře doma nemají.

- **Tato domněnka se potvrdila.**

Domněnka č.7: Domnívám se, že děti s autismem z rodin, ve kterých chovají psa, budou vykazovat častěji schopnost a dovednost komunikace s rodiči formou verbální a budou

používat znakování (gesta) oproti dětem, které zvíře doma nemají.

- **Tato domněnka se potvrdila.**

Domněnka č.8: Domnívám se, že bude výrazně převyšovat pozitivní vnímání zvířete nad neutrálním a negativním vnímání.

- **Tato domněnka se potvrdila.**

10. ZÁVĚR

Na závěr si dovoluji citovat odborníky k problematice dítě a pes:

„Příchyllost ke „všemu živému“ projevuje většina dětí velice brzo, mnohdy jim rodiče zvíře opatří, ať už z jakýchkoliv pohnutek. Pokud je volba zvířete nevhodná anebo podmínka neodpovídající, dochází ke konfliktní situaci v rodině nebo poškození zvířete. Před pořízením psa je velmi výhodné, aby rodina zjistila, zda není dítě na psa alergické, jelikož pro dítě by pak bylo velice traumatické rozloučení se zvířetem, na které si již zvyklo.“ /1

"Za ta léta v psychologické praxi jsem došel k poznání, že domácí zvířata (o psech to platí na prvním místě) mají na psychiku dítěte pozoruhodný stimulační, a to pozitivně stimulační, vliv." ⁴⁶

„ Psi mají rozhodující úlohu v oblasti mentální hygieny, protože pomáhají dětem, aby projevíly city, které se v nich nahromadily. Pes je bytost, která je doma očekávána s láskou. Pes rozšiřuje dětem svět jejich prožitků. V dítěti se může vytvořit empatie k živým bytostem a soucit se zuboženými zvířaty, přičemž tento cit může přerůst v ušlechtilou schopnost procítit a pochopit utrpení lidí, kteří žijí v jejich okolí “ ⁴⁷

„Canistherapie (canistherapy) využívání psů k léčebným účelům, je zatím nepřesně vymezena, lze ji dělit na: a) živelnou – lidem úzkostným, nejistým, osamělým je pes doporučován jako společník a oddaný přítel, tento vztah ovšem může být i kontraproduktivní, protože může provokovat a posilovat tendence člověka k přílišnému drezúrování až k agresí a týrání psa, b) řízenou – odborník na tento druh terapie buď vhodného psa opatří a do vztahu mezi pacientem a psem vstupuje, alespoň na určitou dobu, nebo vycvičeného psa využívá při návštěvách nemocných.“ ⁴⁸

Úvaha

V mých úvahách o interakcích mezi psem a dítětem s autismem mě posunul i film *Dean Spanley* (V ČR: Děkan Spanley)⁴⁹, kde jedna z filmových postav – indický svatý muž káže o reinkarnaci jako o filozofickém směru. Ne všichni posluchači jsou otevření těmto myšlenkám a někteří nesouhlasně mručí, to je ve filmu provázeno komentářem muže v reinkarnaci věřícího: „Ano - jen uzavřená mysl má jistotu...“

Toto mě přimělo se zamyslet nad myšlením autisty, kterému složitost světa asi nějakou míru nejistoty přináší a tedy „uzavřením své mysli“ se možná autista jen brání... Co mu tedy nabídneme, aby se cítil bezpečně ... ?

46 Zdroj: <http://www.preklady-korektury-webdesign.cz/ukazky-webu/2005-cta/index.html> (online: 28.04.2009) - Profesor Zdeněk Matějček, z dopisu účastníkům Mezinárodního semináře o zooterapiích, 29.5. 2003.

47 LEVINSON. B. M., *Pet-Oriented Child Psychotherapy*. Charles C. Thomas Publisher LTD, Springfield: 1997. s.119, ISBN 0-398-06674-4

48 HARTL. P., HARTLOVÁ. H., *Psychologický slovník*, Portál, Praha: 2000, s. 84. ISBN 80-7178-303-X

49 Zdroj: <http://www.csfd.cz/film/244059-dean-spanley/> (online 10.03.2011)

Doporučení

Na základě informací v teoretické části, zejména výsledků zahraničních výzkumů, mohu konstatovat, že držení psa v rodině s dítětem s autismem je převážně pro dítě přínosem. Zároveň však, je chov psa pro rodiče zejména časově, ale i místně (např. malý byt apod.), či finančně náročná záležitost. V praktické části, na základě vyhodnocení dotazníků, smím vyvodit závěr, že rodiny s autistickými dětmi v Libereckém kraji velmi kladně přistupují k domácím zvířatům. Poměrně vysoké procento těchto rodin se přiklání k chovu sociálně aktivního zvířete, zejména psa, i přes uvedenou náročnost chovu. Z výsledků je nadále patrné, že děti s autismem mají převážně kladné a nebo neutrální interakce se psy. Z dotazníků rodin dále mohu vyčíst skutečnost, že v rodinách, kde chovají sociálně aktivní zvíře (pes, kočka, pták), vykazuje dítě s autismem větší tendence k verbální komunikaci a nebo ke znakování jako alternativní formě komunikace.

Při ověřování techniky canisterapie pro autisty (Observačně-strukturální canisterapie) došlo u všech klientů k pozitivním reakcím a posunu směrem ke stanovenému cíli.

Techniku Observačně-strukturální canisterapie tedy mohu doporučit dětem s autismem i kombinovaným mentální retardací různého stupně, také v kombinaci s ADHD.

Doporučuji do terapie nezařazovat děti s alergií na alergen obsažený v srsti či kůži, slinách a nebo moči psa.

Pro dítě se strachem ze psů může být naopak canisterapie přínosem. Zde je však nutno užít jinou techniku - pro mírnění strachu ze psů, zejména na základě desensibilizace.

Všem rodinám s dětmi s autismem bez rozdílu mohu doporučit konzultaci s canisterapeutem znalým techniky Observačně-strukturální canisterapie.

Opatření

Jako základní opatření navrhuji zejména dobrou informovanost směřovanou k rodičům dětí s autismem a to zejména prostřednictvím Ranné péče, Speciálně-pedagogických center, Pedagogicko-psychologických poraden, Odborů sociální péče, sociálních a školských zařízení s cílovou skupinou dětí s diagnózou autismus.

Další neméně podstatnou částí je vůbec možnost zahájení a udržení proveditelnosti této metody a techniky, tedy i finanční stránka záležitosti.

Jako opatření navrhuji zahrnovat finanční rozpočet na službu canisterapie do kmenových žádostí o dotace na udržitelnost a rozvoj zařízení (sociálního, zdravotního, školského). Canisterapii lze zařadit do služby sociální rehabilitace, která může vstupovat v rámci komplexní péče (ucelené rehabilitace) do všech tří uvedených resortů.

12. POUŽITÉ ZDROJE

Seznam použité literatury

- BONDÍ. A., FROST. L., *Vizuální komunikační strategie v autismu*. Grada Publishing, a.s., Havlíčkův Brod: 2007. 16 s., ISBN 978-80-247-2053-1
- GROSS. Patty, Dobbs, *The Golden Bridg – A Guide to Assistance Dogs fot Children Cahallenged by autism or Other Developmental Disabilities*, Purdue University Press, USA. Indiana. West Lafayette: 2006.. ISBN:-13:978-1-55753-408-8. ISBN-10:1-55753-408-X
- HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*, Portál, Praha: 2000, ISBN 80-7178-303-X
- Kolektiv autorů. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*, Dona, České Budějovice: 2007. ISBN: 978-80-7322-109-6
- LEVINSON. B., M. *Pet-Oriented Child Psychotherapy*, Charles C. Thomas Publisher LTD, Springfield:1997, ISBN 0-398-06674-4
- MAKOVCOVÁ. Jana, *Maminko nezpívej*, ALMI, Příbram: 2010, ISBN 978-80-904344-1-7
- ODENDAAL. J, *Zvířata a naše mentální zdraví*, Nakl. Brázda, Praha: 2007. ISBN: 987-80-209-0356-3
- PÁTÁ. Kazi, Perchta, *Mé dítě má autismus – příběh pokračuje*, Grada, Praha: 2008. 1. vydání. ISBN 978-80-247-2683-0
- PAVLIDES. Merope, *Animals-assisted interventions for individuals with autism*, Jessica Kingsley Publishers, London and Philadelphia: 2008, ISBN 978-1-84310 867-2
- PEČEŇÁK. Ján, *Detský autizmus – história a súčasný pohľad*. In: Efeta – otvor sa. – Roč. 6, č. 1, 1996, ISSN 1335-1397.
- SAKS. Oliver, *Antropoložka na Marsu*, Czech edition dybbuk, Praha: 2009. 266 s., ISBN 978-80-86862-81-1

Seznam použitých internetových zdrojů

- <http://aplikace.msmt.cz/pdf/JPANALYZA.pdf>
- <http://www.autismusapes.estranky.cz/clanky/appa---asistencni-pes-pro-autistu.html>
- <http://www.autismus.bloguje.cz/766672-knizka-pro-sourozence.php>
- http://www.autismus-liberec.cz/?page_id=17
- <http://www.autismus-liberec.cz/?p=361#comments>
- <http://www.autismus.cz/strukturovane-uceni/strukturovane-uceni-2.html>
- <http://www.csfd.cz/film/244059-dean-spanley/>
- <http://www.detskymozek.cz/autismus>
- [http://www.hanen.org/Helpful-Info/Our-Views-on-the-News-\(1\)/Conversations-Key-to-Language.aspx](http://www.hanen.org/Helpful-Info/Our-Views-on-the-News-(1)/Conversations-Key-to-Language.aspx)
- <http://hafan-zpravodaj.pise.cz/132541-psi-skvelymi-pomocniky-autistickych-deti.html>
- <http://paws.dogsforthedisabled.org/research-project/research-on-dogs-and-children-with-asd/>
- <http://www.preklady-korektury-webdesign.cz/ukazky-webu/2005-cta/index.html>
- <http://www.psychdog.org/research.html>
- http://www.sposa.sk/index.php?option=com_content&task=view&id=5&Itemid=10
- <http://www.ssplbc.cz/index.php?p=informace-o-skole>
- <http://www.templegrandin.com/templegrandinart.html>
- <http://www.vzdelavaniaautismus.cz/o-autismu>
- <http://www.zsliberecka31.cz/index.php>
- <http://www.zsps-frydlant.cz/>

13. SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Formulář č.1 - Dotazník

Příloha č. 2: Formulář č.2 - Souhlas rodičů

Příloha č. 3: Fotografie č.1 - Terapeutická fena Connie se svým piktogramem
(pudl velký-královský)

Příloha č. 4: Fotografie č.2 - Terapeutická fena Máša (barevný boloňský psík)
Fotografie č.3 - Terapeutická fena Amálka (barevný boloňský psík)

Příloha č. 5: Fotografie č.4 - Pomůcky k technice O-SCt jsou uzavřené v nádobě
Fotografie č.5 - Pomůcky k technice O-SCt - každá má svůj piktogram

Příloha č. 6: Fotografie č.6 - Postroj APPA
(postroj psa s kapsami, spojnice, postroj dítěte s kapsou)

Fotografie č.7 - Dospělá osoba vede psa, dítě je se psem v postroji APPA

Příloha č. 7: Fotografie č.8 - Observační část O-SCt,
canisterapeut pracuje s pomůckami a psem

Fotografie č.9 - Matka a autistický syn s asistenčním
psem pro autistu (APPA),

Příloha č. 1

Formulář č.1 - Dotazník

OTÁZKY SE TÝKAJÍ VAŠEHO DÍTĚTE S DIAGNOZOU AUTISMUS (PORUCHA AUTISTICKÉHO SPEKTRA)

I) VĚK DÍTĚTE:

..... roků / let

II) ZPŮSOB KOMUNIKACE DÍTĚTE (jak dítěti rozumím, případně i dítě rozumí mě): (vyberte i více možností):

postojem a gesty = řeč těla

ještě nemáme systém komunikace

broukání (např. zvuky pohody a nevole)

vlastní slova-zvuky = vlastní jazyk kterému v rodině rozumíme

znaková komunikace = i vlastní které v rodině rozumíme

používáme několik slov k věci

kartičky-obrázky-piktogramy

dobrá slovní zásoba k věci

rozumí, ale komunikaci neopětuje

výborná slovní zásoba k věci

nerozumí, ale umí si „říci“ co chce/nechce

jinak:.....

III) MÁTE DOMA NĚJAKÉ ZVÍŘE ?

ne

ano

(pokud odpovídáte ne, pak pokračujte otázkou VIII))

IV) POKUD MÁTE ZVÍŘE-ZVÍŘATA, JAKÉ ?

kočka

pes

křeček

morče

králík

ptáček

rybka/y

jiné:.....

V) POKUD MÁTE PSA, ŽIJE S VÁMI V BYTĚ NEBO ŽIJE VENKU ?

nemáme psa

je v bytě

je jen venku

je v bytě i venku

VI) POKUD MÁTE PSA, REAGUJE DÍTĚ NA VAŠEHO PSA BĚŽNĚ TAKTO (vyberte i více možností):

nemáme psa

psa plně akceptuje, ale
bez výraznějších reakcí

zcela psa ignoruje

pronásleduje psa

rádo psa pozoruje

nechce psa vidět

často se psa dotýká

nechce se psa dotýkat

všimá si psa

jen když se pes pohybuje

všimá si psa

jen když je pes v klidu

bojí se psa vždy

bojí se psa když štěká

nebojí se psa

NAŠE DÍTĚ REAGUJE ZCELA JINAK (PROSÍM, POPIŠTE ZDE): .

.....
.....
.....

VII) POKUD MÁTE ZVÍŘE A DALI JSTE MU JMÉNO, POUŽÍVÁ HO DÍTĚ ?
(vyberte i více možností):

nemáme zvíře - naše zvíře nemá jméno - zvíře jméno má

dítě nijak zvíře neoznačuje

když řeknem jméno zvířete, dítě ví o kom mluvíme

označuje zvíře svým osobitým způsobem (zvukem, slovem, gestem)

označuje zvíře zkomoleninou jeho jména

označuje zvíře jeho jménem

označuje tak pouze naše zvíře

označuje tak všechna zvířata tohoto druhu

označuje tak všechna zvířata bez rozdílu

VIII) JAK REAGUJE DÍTĚ POKUD POTKÁTE VENKU CIZÍHO PSA?
(vyberte i více možností):

ignorace

prohlédne si psa a jde dál

dítě je psem zaujaté

chce ke psu

bojí se psů když štěkají

bojí se psů jen když se o něho zajímají (např. pes se dívá na dítě, očichává dítě, nese mu klacek, ...)

bojí se vždy

NAŠE DÍTĚ REAGUJE JINAK (prosím, popište zde): .

.....
.....
.....

IX) JE VÁM ZNÁMÝ POJEM CANISTERAPIE ?

ne

ano, slyšel/a jsem

četl/a jsem

ano, znám u jiných

ano, znám osobně

X) POKUD VAŠE DÍTĚ KRESLÍ NEBO MALUJE, OBJEVUJE SE NĚKDY MOTIV ZVÍŘETE ?

ne nekreslí

kreslí, ale ne zvířata

ano někdy

ano často

POKUD ANO, O JAKÉ ZVÍŘE SE (ASI) JEDNÁ:

XI) POKUD MÁTE DOMA NĚJAKÉ ZVÍŘE – JAK HO VNÍMÁTE VY (rodič)?

nemáme zvíře

překáží, vadí mi

je jen starost navíc

oživuje domácnost, jinak mě nezajímá

máme zvíře jen k vůli dětem, nezajímá mě

v kontaktu s ním relaxuji

je to přítel – člen rodiny

na chvíle s ním se vždy těším

neumím už si život bez něho představit

vnímám to jinak, takto:

.....
.....
POKUD SE CHCETE K TÉMATU NĚJAK VÍCE VYJÁDŘIT, PROSÍM VYUŽIJTE TOHOTO MÍSTA:

.....
.....
Výsledek průzkumu Vám velmi ráda poskytnu, stačí jen poslat mi email s tím, že máte o toto info zájem.

DĚKUJI VÁM ZA VÁŠ ČAS !!!

Příloha č. 2

Formulář č.2 – Souhlas rodičů

Čestné prohlášení o souhlasu s účastí dítěte v metodě canisterapie.

Tímto čestně prohlašuji že jsem byl/a informován/a o metodě canisterapie za účasti speciálně trénovaného a vedeného psa - terapeutického psa, který přijde do přímého i nepřímého kontaktu i s mým synem / mou dcerou jménem:a to zejména formou hry se psem, hlazení psa, vodění psa, péče o psa, krmení psa, manipulace s postrojem psa apod.. Jsem si vědom/a kontraindikací této metody, což jsou zejména alergické reakce na alergeny typické pro psy a fobie ze zvířat obecně či přímo ze psů. Souhlasím s tím aby můj syn / moje dcera se účastnil/a metody canisterapie v prostorách ZŠ

Souhlasím s použitím dat (fotodokumentace, video, písemný popis průběhu canisterapieterapie atd.) k účelům seminárních příspěvků, edukačních materiálů, závěrečné práce vysokoškolského studia A. Tvrdé, doplnění podkladů k výuce dětí s PAS, apod..

Jméno:.....Příjmení:.....

Datum:.....

Podpis:

Příloha č. 3

Fotografie č.1 - Terapeutická fena Connie se svým piktoqramem (pudl velký-královský)

Příloha č. 4

Fotografie č.2 - Terapeutická fena Máša (barevný boloňský psík)

Fotografie č.3 - Terapeutická fena Amálka (barevný boloňský psík)

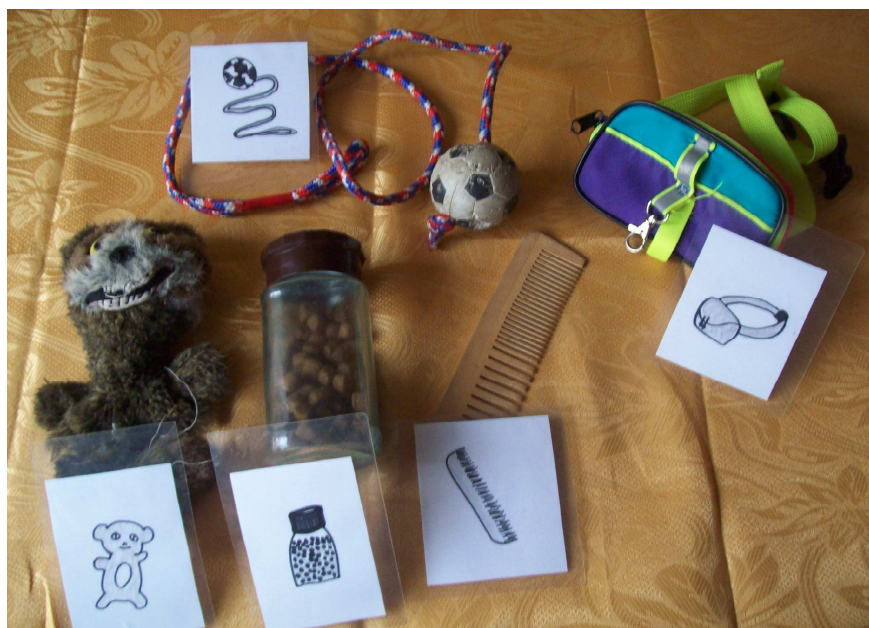

Příloha č. 5

Fotografie č.4 - Pomůcky k technice O-SCt jsou uzavřené v nádobě

Fotografie č.5 - Pomůcky k technice O-SCt - každá má svůj piktogram

Příloha č. 6

Fotografie č.6 - Postroj APPA (postroj psa s kapsami, spojnice, postroj dítěte s kapsou)

Fotografie č.7 - Dospělá osoba vede psa, dítě je se psem v postroji APPA

Příloha č. 7

Fotografie č.8 - Observační část O-SCT, canisterapeut pracuje s pomůckami a psem

Fotografie č.9 – Matka a autistický syn s asistenčním psem pro autistu (APPA)

